

Grafvarna från denna tid äro stundom, såsom fallet var vid Österhvarf, täckta af högar. Men de flesta träffas i grusåsar utan att vara, åtminstone på något nu märkbart sätt, angifna genom högar eller stensättningar. Därför hafva de länge varit obeaktade och först i senare tid blifvit föremål för någon större uppmärksamhet och för systematiska undersökningar.

För att dessa märkliga minnen från Östergötlands forntid ej måtte blifva utan någon nytta för vetenskapen förstörda, är det af vikt, att man vid grustäkt och dylika arbeten lägger märke till de fynd, som kunna göras, och ofördröjligen underrättar Statens Historiska Museum i Stockholm eller Östergötlands Fornminnesförening om saken. Det är därför, att vederbörande i tid fått kännedom om de här nedan omtalade graffynden och genast sändt sakkunnig person för att undersöka platsen, som dessa fynd blifvit räddade åt vetenskapen. Dessa graffynd äro värderika historiska dokument, emedan de gifva oss närmare upplysningar om bosättningen i Östergötland under nu ifrågavarande aflägsna tid; och det är ej mindre viktigt, att vi få kännedom om den tid, då sådana graffält upphört att begagnas, emedan vi genom detta förhållande, — i synnerhet om det samtidigt visar sig på många graffält i samma trakt, — kunna få veta, om och när någon större förändring i befolkningsförhållandena inträddt. Det är på detta sätt som man fått märkliga upplysningar om de utvandringar söderut, till det romerska rikets lockande trakter, som ett par hundra år efter vår tideräkning början ägt rum från den södra delen af det germanska området.

* * *

Det största och märkligaste graffält från århundradena omkring Kristi födelse man hittills upptäckt i Östergötland — tillika det största man för närvarande känner från hela Sveriges fastland — är det vid *Alvastra*. Det har upptagit en betydlig sträcka på den grusås, som ligger omedelbart väster om Alvastra järnvägsstation. Man har här alltifrån järnvägens anläggning påträffat en mängd grafvar, men först år 1900 erhöi Vitterhetsakademien genom lektor G. Adlerz i Sundsvall underrättelse därom. Samma år företogs de första systematiska undersökningarna af amanuen-

sen vid Statens Historiska Museum, docenten O. Almgren, och dessa hafva sedan under de därpå följande åren fortsatts af amanuensen vid samma museum T. Arne.¹

Af de vid dessa undersökningar upptäckta grafvarna innehöllo mer än 90 lämningar af brända lik, under det att obrända lik legat i omkring 80; men härtill komma de många, som förut blifvit under grustäkt förstörda. Ofvan jord är det nu intet, som antyder, att grafvar fin-

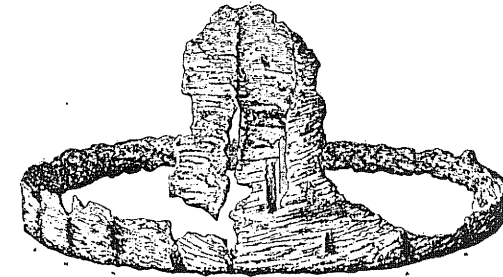

Fig. 77. Hartstättning till ett träkär. Alvastra. 1/2.

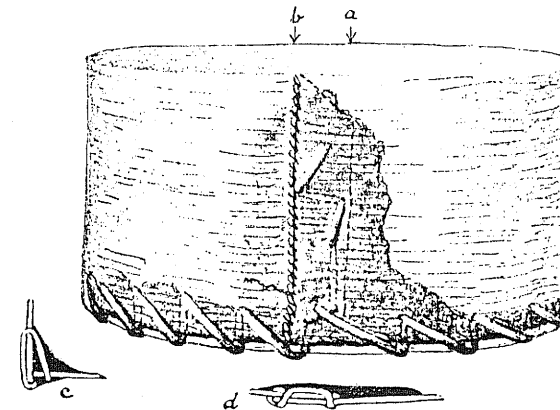

Fig. 78. Rekonstruktion af träkärlet med hartstättningen fig. 77.

¹ OSCAR ALMGREN, *Ett graffält från den äldre järnåldern vid Alvastra i Östergötland, undersökt sommaren 1900*, i *Månadsbladet*, 1900, sid. 94—121. — Densamme, *Ett graffält från den äldre järnåldern vid Alvastra i Östergötland*, i *Ymer, tidskrift utgifven af Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi*, 1901, sid. 5—10. — TURE J:SON ARNE, *Järnåldersgraffältet vid Alvastra i Östergötland*, i *Meddelanden från Östergötlands Fornminnesförening*, 1903, sid. 2—11. — Densamme, *Järnåldersgraffältet vid Alvastra, II*, i sistnämnda *Meddelanden*, 1904, sid. 7—10. — Fynden förvaras i Statens Historiska Museum (n:r 11180, 11484, 11746—47, 11960 och 12273).

nas på platsen. För ej länge sedan syntes dock här en mängd låga kullar samt runda stensättningar och ett par bautastenar.¹

I 24 grafvar voro de brända benen nedlagda i ett lerkärl eller lågo åtminstone tillsammans med lerkärlsbitar. I 18 grafvar hade de brända benen legat i träkärl, hvilka visserligen nu voro förmultnade, men hvilkas tillvaro tydligt ådagalades af den harts, hvarmed kärlet en gång varit tätadt för att kunna innehålla flytande ämnen. Fig. 77 visar en sådan hartstättning och fig. 78 en rekonstruktion af den träask, som sålunda tätats. I 4 grafvar synas benen ha lagts i ett lerkärl och detta sedan blifvit ställdt i en träask eller en sådan blifvit stjälpd öfver benen. I en graf inneslötos de brända benen i en af 7 små hällar bildad stenkista; sådana hällar omgäfvos äfven mer eller mindre fullständigt lerkärlen och hartstättningarna i ett par grafvar. Slutligen hade i 44 fall de brända benen helt enkelt nedlagts i en grop, vanligen tillsammans med kolen från bålet; de lågo då stundom på en liten stenhäll eller täcktes af en sådan. Upptill, på gränsen till matjorden, var en sådan »brandgrop» ibland också täckt af ett litet stenrös.

I de grafvar, som inneslöt obrända lik, ligga skeletten vanligen rakt utsträckta på rygg, med hufvudet i norr eller nordost, och på ett djup af omkring en meter. Stundom äro de omgifna med en ram af stora klumpstenar (fig. 79) samt mer eller mindre täckta af stenar. Några skelett hafva stenar endast vid hufvudet eller fötterna eller på båda ställena; en del sakna hvarje spår af stenskydd.

Några grafvar af detta slag äro dock afvikande. I tre fall lågo skeletten på sida med knäna uppdagna mot bålen; i ett af dessa fall låg under det sålunda anträffade skelettet ett annat utsträckt på vanligt sätt. I en graf låg skelettet med hufvudet mot söder. Flera skelett, särskildt af barn, hafva anträffats på ringa djup, högst en half meter.

De vid Alvastra funna skeletten äro i antropologiskt afseende af stor vikt, emedan väl bibehållna skelett från den äldre järnåldern förut endast i ringa antal påträffats här i Sverige. Af alldeles särskildt intresse är, att tre vid Alvastra år 1900 uppgräfvda hufvudskålar varit *trepnerade*, det vill säga man har genom en ope-

¹ Enligt en berättelse för 1873 till Vitterhetsakademien af akademiens stipendiat C. F. NORDENSKJÖLD. *Månadsbladet*, 1900, sid. 118.

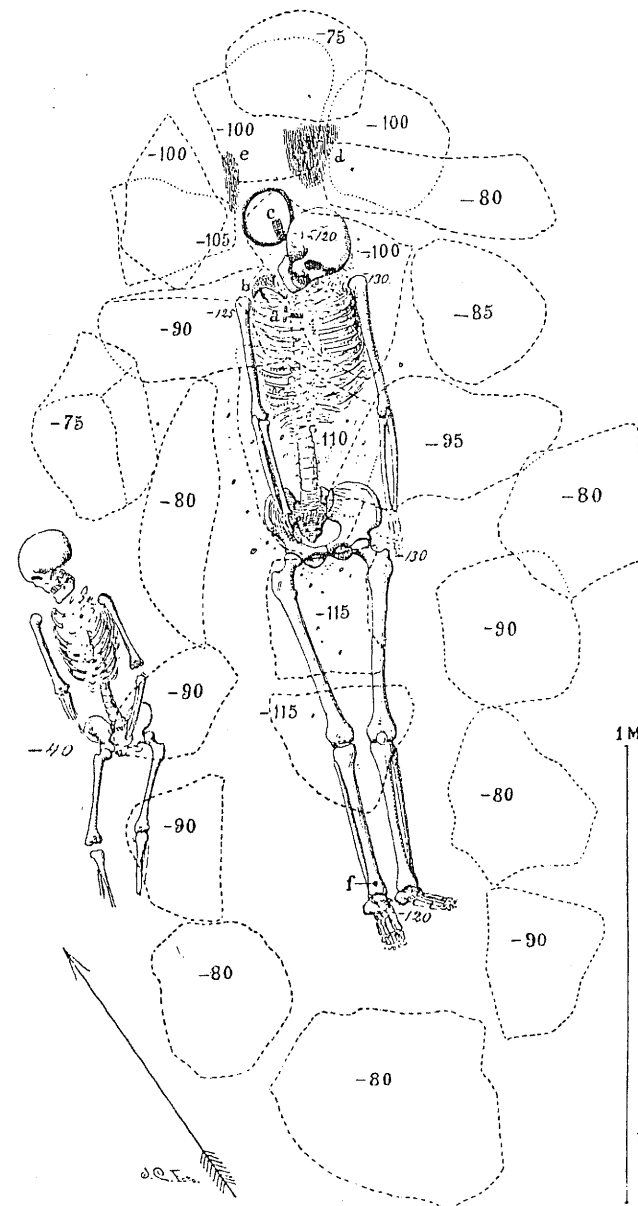

Fig. 79. Graf med obrändt lik. Alvastra.

ration upptagit ett nästan rundt hål på kraniet (fig. 80). Synnerligen anmärkningsvärdt är, att operationen i alla tre fall lyckats, åtminstone såtillvida som patienten öfverlevat operationen, hvilket visas däraf, att benytan i hålets kanter i följd af en långt framskriden läkningsprocess blifvit svagt afrundadt och glatt. Detta är, såsom professor Retzius i sin intressanta redogörelse för dessa hufvudskålar¹ framhållit, ett afgörande bevis icke blott därför, att

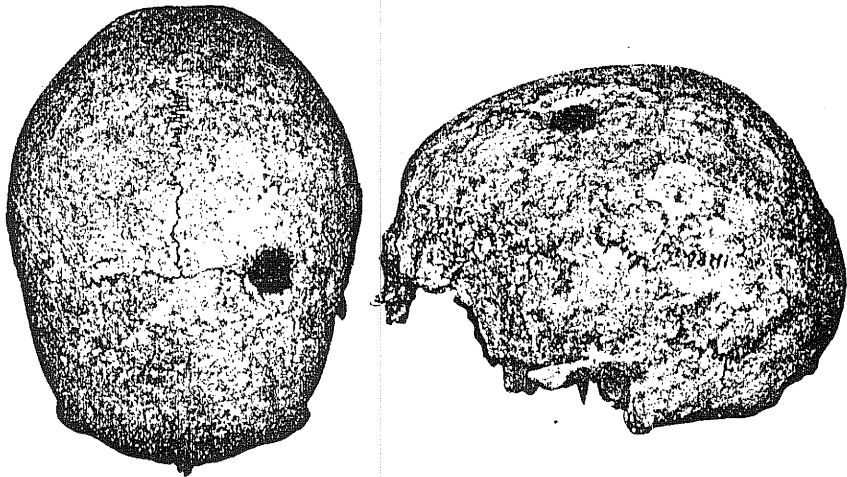

Fig. 80. Trepanerad hufvudskål, sedd från två sidor. Alvastra.

hålet upptagits under personens lifstid, utan ock att minst några månader, sannolikt till och med flera år, förflutit, innan han aflidit. »Man finner», tillägger han vid beskrifningen af den ena hufvudskålen, »inga spår af sjukdom eller yttre skada å de omgifvande delarna af kraniet och i öfrigt ingenting, som kan hafva gifvit direkt anledning till den utförda operationen.» Ej heller på de båda andra kranierna synes han hafva sett något sådant. Ett af de

¹ G. RETZIUS, *Om trepanation af hufvudskålen såsom folksed i forna och nyare tider*, i *Ymer*, 1901, sid. 13. De i det följande meddelade uppgifterna om trepanationen äro hämtade ur denna uppsats. — Professor Retzius har dessutom ägnat de 10 bäst bevarade skallarna från Alvastra, däribland de tre trepanerade, en utförlig beskrifning i ett bihang till sitt stora verk *Crania suecica antiqua*. Bihangets titel: *Ein neuer Fund von Schädeln aus dem Eisenzeitalter in Östergötland. Trepanirte Schädel*.

trepanerade kranierna är, enligt professor Retzius, af kvinnlig typ och har äfven antagligen härrört från en medelålders kvinna. Om det andra kraniet härrör från en man eller från en kraftfullt byggd kvinna, kan ej säkert afgöras, men dess typ är snarare manlig än kvinnlig. Det tredje kraniets kön låter sig ej heller säkert bestämmas, men det är snarare kvinnligt än manligt.

Då de trepanerade hufvudskålarna upptäcktes vid Alvastra, kände man ej från Sverige något fall af förhistorisk trepanation. Men sedan har man vid Lindsborg under Sundby i Veta socken, Östergötland, och vid Nickarfve i Vänge socken på Gottland funnit trepanerade kranier från ungefär samma tid som de vid Alvastra uppgrädda. Från Norge känner man intet sådant. Men i Danmark äro fyra trepanerade hufvudskålar kända, en från den äldre järnåldern, en från bronsåldern och två från den yngre stenåldern. Äfven i andra europeiska länder äro många fall af förhistorisk trepanation kända, i synnerhet från den yngre stenåldern. I Mexiko och Sydamerika har man också funnit trepanerade hufvudskålar.

Redan Hippokrates, läkekonstens fader, omtalar, att operationen härleder sig från forntiden, och de grekiska kirurgerna använde den ej sällan. I många olika delar af världen — i Japan och på Tahiti, hos kabyler, montenegriner och andra folk — har den ända till senaste tid ofta förekommit. Om montenegrinerna berättas det, att de läto trepanera sig för de mest obetydliga åkommor; vanlig hufvudvärk ansågs hos dem såsom tillräcklig orsak till att skicka efter trepaneraren. Operationen kunde stundom utföras sju till åtta gånger på samma person.

Mången gång har operationen, i forntiden liksom i senare tid, föranledts af ett hugg eller annan skada på hufvudskålen. Så var uppenbarligen fallet med det ofvan omtalade danska kraniet från den äldre järnåldern; sårets kanter visa emellertid, att mannen måtte hafva dött, kort efter det han fått huggsåret och blifvit trepanerad.

De ur brandgrafvarna upptagna lerkärlen (fig. 81 och 82) äro gjorda för hand, af ganska groft gods och sakna vanligen alla ornament. Vanligen äro de jämförelsevis små, omkring 10 cm. i diameter och af ungefär samma höjd. Några af dem, såsom det fig. 83 afbildade, synas vara efterbildningar efter de söder ifrån till Sverige införda bronskärl, som af fornforskarne kallas »situlor», och som tillhöra århundradena f. Kr. En sådan i

Östergötland funnen bronsstula är afbildad här fig. 126. Liknande äro funna på andra trakter af Sverige; äfven i Danmark och Tyskland äro flera funna.¹

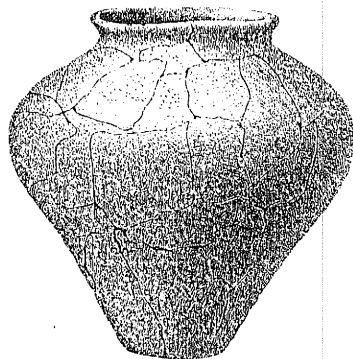

Fig. 81. Lerkärl. Alvastra. $\frac{1}{4}$.

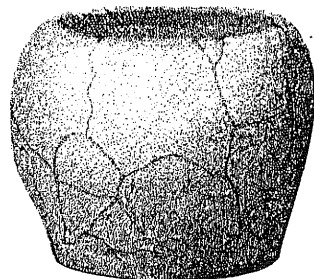

Fig. 82. Lerkärl. Alvastra. $\frac{1}{3}$.

Vapen hafva icke anträffats i de hittills undersökta brandgrafvarna vid Alvastra. Däremot har man i dem funnit några verktyg. Så lågo i en sådan graf en halfkretsformig skära (fig. 84),

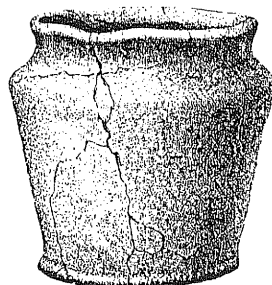

Fig. 83. Lerkärl. Alvastra. $\frac{1}{3}$.

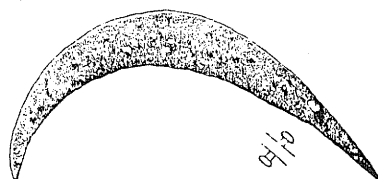

Fig. 84. Skära af järn. Alvastra. $\frac{1}{2}$.

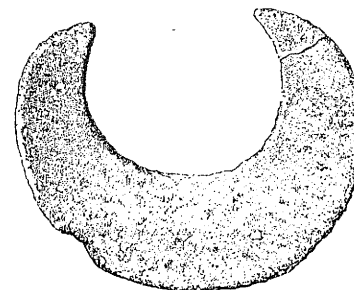
en pryl (fig. 85) och en synål, alla af järn; de hade tydligen varit med på bålet. Ur en annan graf upptogs en bit af en brynsten och en halfmånformig järnknif med eggen på den konvexa sidan (fig. 86); dylika knifvar voro vanliga här i Norden under århund-

¹ MONTELIUS, *Ett i Sverige funnet fornitaliskt bronskärl*, i *Svenska Fornminnesföreningens tidskrift*, 11:e bandet, sid. 54, 58, 86.

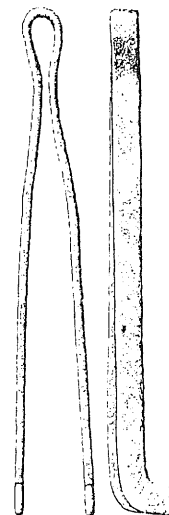
radena närmast före och efter Kr. I en graf låg en 20,1 cm. lång järntång, närmast lik en nutida eldtång (fig. 87). En sax, af samma form som de nutida fårsaxarna låg i en graf (fig. 88).

85. Pryl af järn. $\frac{1}{2}$.

86. Järnknif. $\frac{1}{2}$.

87. Tång af järn, sedd från två sidor. $\frac{1}{3}$.

88. Järnsax. $\frac{1}{3}$. 89 o. 90. Nålar af brons. $\frac{1}{1}$. 91 o. 92. Rembeslag af järn. $\frac{2}{3}$.

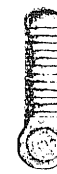

Fig. 85—92. Graffältet vid Alvastra. Grafvar med brända ben.

I brandgrafvarna äro också flera prydnader funna, såsom nålar af brons (fig. 89 och 90) och järn, en bit af en bronskedja, beslag

af järn för ändarna af läderremmar (fig. 91 och 92) samt spännen (»fibulor») af brons och järn (fig. 93 och 94). På ett par bronsfibulor, af hvilka den ena är afbildad fig. 93, ses lämningar af emaljning i fördjupningar på bågen.¹

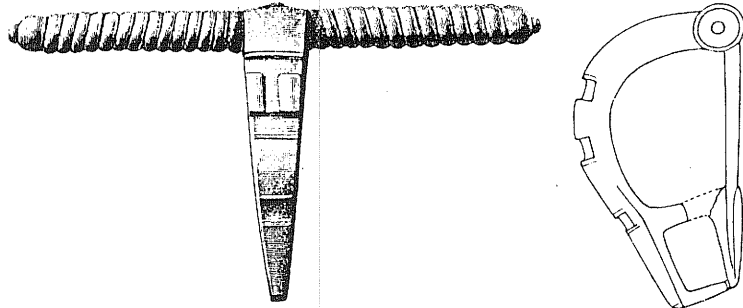

Fig. 93. Bronsfibula med lämningar af emalj. Alvastra. $\frac{1}{1}$.

Skelettgravarna innehöllo icke blott verktyg utan äfven vapen, såsom krumknivar, med mer eller mindre väl bevarade lämningar af träskäften (fig. 98 och 99), knivar med rakt blad, skäror, en sax, pryglar och nålar (med öga), eneggade svärd med rester af träfäste och träslida (fig. 97, 100 och 102), en pilspets med rester af träskäftet och kvarsittande trådlindning (fig. 95) samt sköldbucklor, allt af järn (fig. 101). Jämte den fig. 96 afbildade bucklan, hvilkens kant är skodd med brons och som är prydd med nio försilfrade bronsnitar, ordnade tre och tre, hittades ett sköldhandtag af brons med nitar af samma metall.

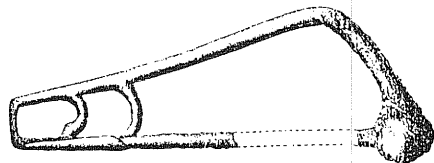
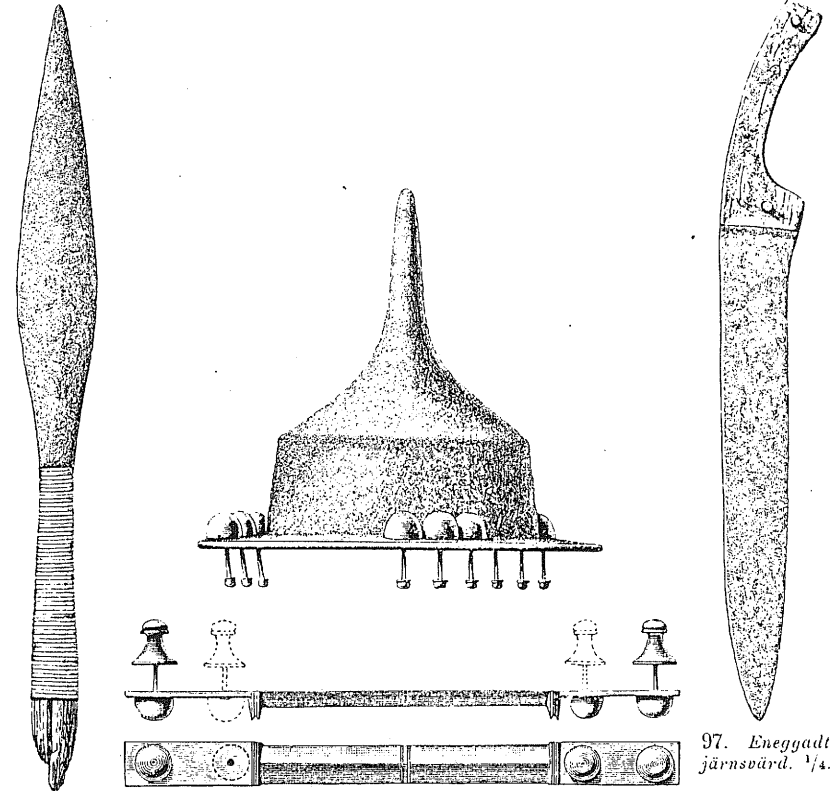

Fig. 94. Järnfibula. Alvastra. $\frac{1}{1}$.

Ur skelettgravarna upptogs dessutom sådana hartstättningar till träkärl, som redan omtalats, lerkärl, däraf ett orneradt med instämplade cirklar, remändbeslag af järn, en nyckel af järn (fig. 107), remsöljor af järn och brons (fig. 108), en benkam, en bennål samt fibulor af brons (fig. 105, 106, 109 och 110). I en graf

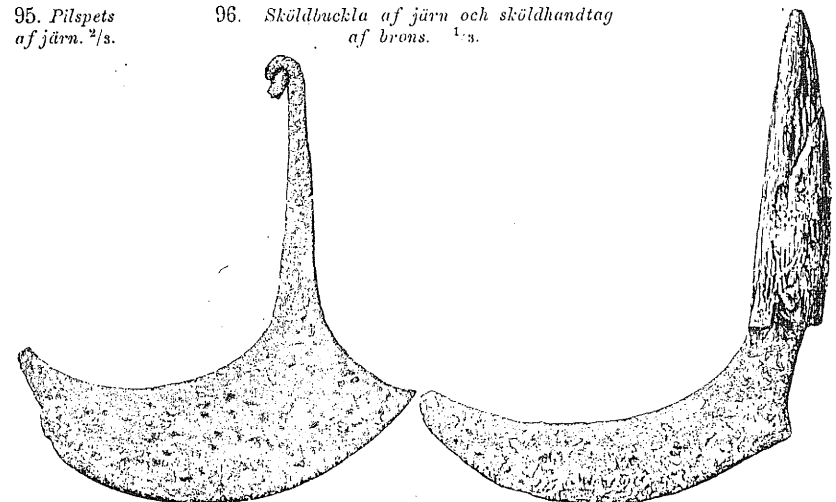
¹ TURE J:SON ARNE, Svenska emaljerade föremål från den förromerska järnåldern, i *Studier tillägnade Oscar Montelius 19°/03 af lärjungar* (Stockholm, 1903), sid. 127.

95. Pilspets af järn. $\frac{2}{3}$.

96. Sköldbuckla af järn och sköldhandtag af brons. $\frac{1}{3}$.

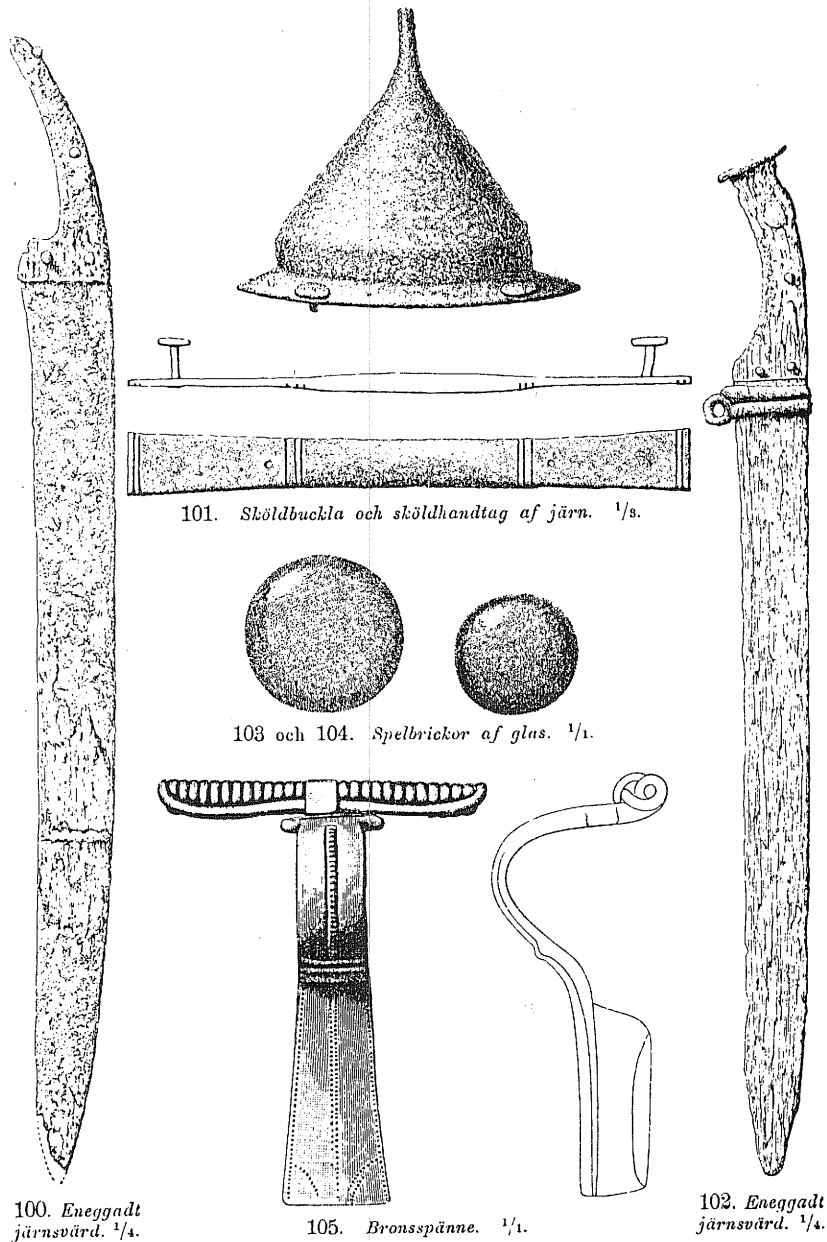
97. Eneggadt järnsvärd. $\frac{1}{4}$.

98. Järnknif. $\frac{2}{3}$.

99. Järnknif med träskäft. $\frac{2}{3}$.

Fig. 95—99. Grafväldet vid Alvastra. Grafvar med obrända lik.

100. Eneggadt järnsvärd. $\frac{1}{4}$.

101. Sköldbuckla och sköldhandtag af järn. $\frac{1}{8}$.

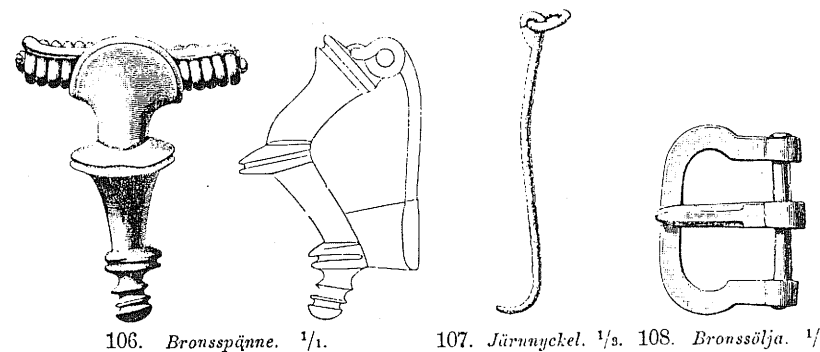
103 och 104. Spelbrickor af glas. $\frac{1}{1}$.

105. Bronsspänne. $\frac{1}{1}$.

102. Eneggadt järnsvärd. $\frac{1}{4}$.

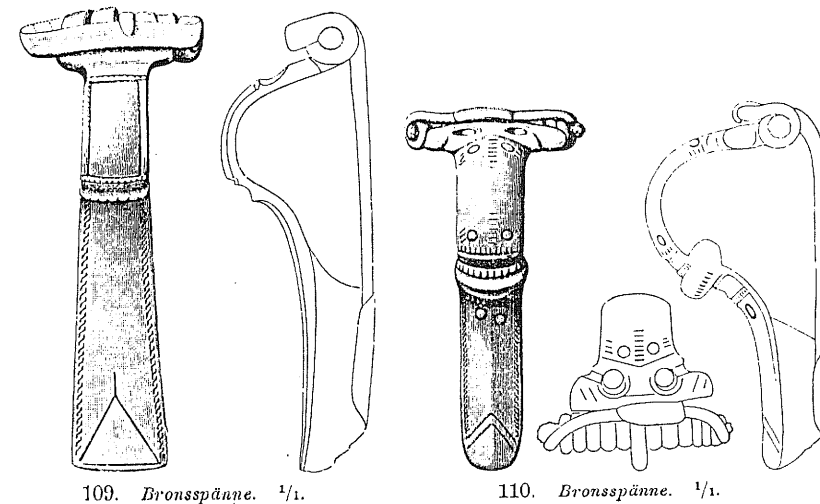
Fig. 100—105. Grafältet vid Alvastra. Grafvar med obrända lik.

lägo 34 runda, svagt kullriga spelbrickor af glas; tre större (fig. 103) äro mörkare blågröna, de öfriga, af storlek som fig. 104 visar, dels ljust blågröna, dels svarta eller brunaktiga. Äfven i en annan graf låg en dylik spelbricka af glas. Ur ett par grafvar upptogos fågelben, åtminstone i ett fall af gås.

106. Bronsspänne. $\frac{1}{1}$.

107. Järnnyckel. $\frac{1}{8}$. 108. Bronssölja. $\frac{1}{1}$.

109. Bronsspänne. $\frac{1}{1}$.

110. Bronsspänne. $\frac{1}{1}$.

Fig. 106—110. Grafältet vid Alvastra. Grafvar med obrända lik.

De i Alvastragrafvarna liggande fornsakerna visa, att man begravt här från det första århundradet före Kristi födelse in i det tredje århundradet af vår tideräkning. I allmänhet höra brandgrafvarna till århundradet närmast före och skelettgrafvarna till århundradena närmast efter Kristi födelse.

Utom dessa grafvar och i deras omedelbara närhet har man på grusåsen vid Alvastra påträffat flera stensättningar af olika form, hvilka lågo på ett djup växlande mellan ungefär 5 och 30 centimeter, och bland hvilka många innehöllo kol, vittnande om att eldar där varit tända.

I östra kanten af det undersökta området upptäcktes några kolbäddar, liggande på 30—40 centimeters djup, mellan myllan och gruset. En af dessa kolbäddar, omkring 1,5 meter i genomskärning och delvis täckt af små kalkstensflisor, innehöll några obrända djurben (af nötkreatur, svin och troligen lamm) samt ett par brända benskiavor. Bland kolen hittades äfven ett brändt nötskal. Ett par andra kolbäddar innehöllo inga ben; en af dem däremot en mängd skörbrända stenar.

»Ännu märkligare förhållanden», säger docenten Almgren, »företedde grustagets västra kant. Här var jorden (gruset) på en lång sträcka *genombränd*, dels svart men mestadels röd, till 0,80—1 meters djup. Äfven längre norr ut kunde samma företeelse iakttagas, ehuru ej i så utpräglad grad. Och denna brända jord, med skörbrända stenar, utgjorde fyllningen i grafvarna på denna sida, ofta under omständigheter, som gjorde det tydligt, att den brända jorden funnits på platsen före grafvarnas anläggning.»

Folket i trakten kallar den grusbacke, där alla de nu beskrifna fynden gjorts, *Smörkullen*. Såsom jag här ofvan (sid. 14) nämnt, har detta äfven annorstädes i Sverige förekommande namn utan tvifvel sin förklaring i en tradition om, att under hednatiden »smörjuingar» och andra religiösa ceremonier plägat förrättas på platsen. De nyss omtalade fynden, som ådagalägga, att eldar fordomdags — och såsom ofvan visades tydligen redan på den tid, då grafvarna här anlades, — ofta tändts där, kunna på goda grunder betraktas som minnen af offringar och andra med eld förenade ceremonier på Smörkullen vid Alvastra.

Bland de andra platser i Sverige, som ännu kallas Smörkullen, kunna följande här nämnas: en höjd i Landeryds socken, Hane-kinds härad, Östergötland (här ofvan, sid. 14); en stor grafhög i Tumbo socken, Södermanland;¹ en i Döderhults socken, Kalmar län (»Smörkullshorvva»); en by i Jäla socken, Västergötland; ett på långt håll synligt berg i Skredsviks socken, vid den inre ändan

¹ Enligt meddelande af intendenten B. SALIN.

af den långa, raka Gullmarsfjorden i Bohuslän; ett invid hafvet beläget berg (»Smörkulleberget») på Bobergs ägor i Skrea socken, nära Falkenberg i Halland. Den omständigheten, att man på sistnämnda berg funnit en sådan guldsål från bronsåldern, som användts vid religiösa förrättningar, är, såsom jag för flera år sedan i mina föreläsningar visat, utan tvifvel ett vittnesbörd därom, att platsen redan långt före vår tideräknings början varit helig, och att man redan då offrat där.

De kolbitar, som tillvaratagits från brandgrafvarna och de ofvan omtalade eldstäderna på Smörkullen vid Alvastra, hafva blifvit undersökta af docenten Gunnar Andersson i Stockholm. De flesta hafva visat sig vara af ek, en del af björk och andra löfträd, hvaremot något kol af bok ej anträffats. Denna omständighet är, såsom docenten Andersson påpekat, af icke ringa betydelse för frågan om bokens ålder vid Alvastra. För trettio år sedan växte talrika bokar just på Smörkullen, liksom detta träd ju nu är mycket allmänt i trakten.

* * *

Liknande graffält, härstammande från ungefär samma tid som Alvastragrafvarna, hafva upptäckts på flera andra ställen i Östergötland.

Under de senaste åren hafva sådana undersökts vid *Lindsborg* under Sundby i Veta socken, Vifolka härad,¹ samt en half kilometer söder om *Kinforssa* gästgivarvärdgård och järnvägsstation i Tjärstads socken, Kinda härad.² Äfven vid *Kungshöga* nära Mjölby har man upptäckt en mängd brandgropar, hvilka uppenbarligen förskrifva sig från samma tid som de vid Alvastra.³

¹ ARNE, *Undersökningarna vid Lindsborg under Sundby i Veta socken, Östergötland, sommaren 1902*, i *Meddelanden från Östergötlands fornminnesförening 1903*, sid. 11 (Statens Historiska Museum, n:r 11748).

² ALMGREN, *Högabacken vid Kinforssa*, i samma *Meddelanden*, sid. 15 (Statens Historiska Museum, n:r 11941).

³ ROBERT NORRBY, *Graffältet vid Kungshöga nära Mjölby*, i samma *Meddelanden*, sid. 20 (Statens Historiska Museum, n:r 11804).

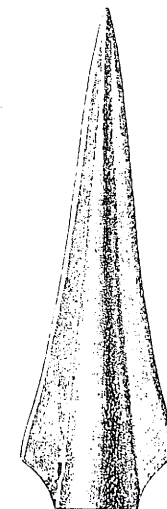
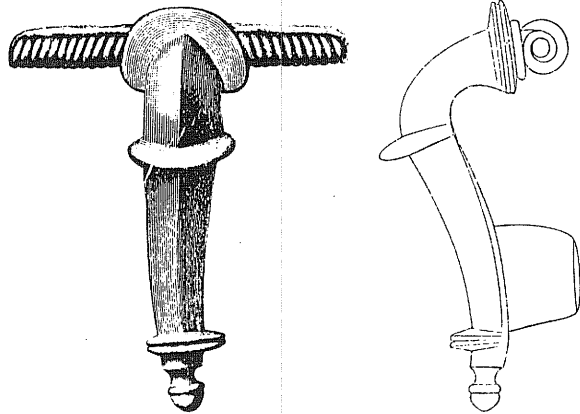
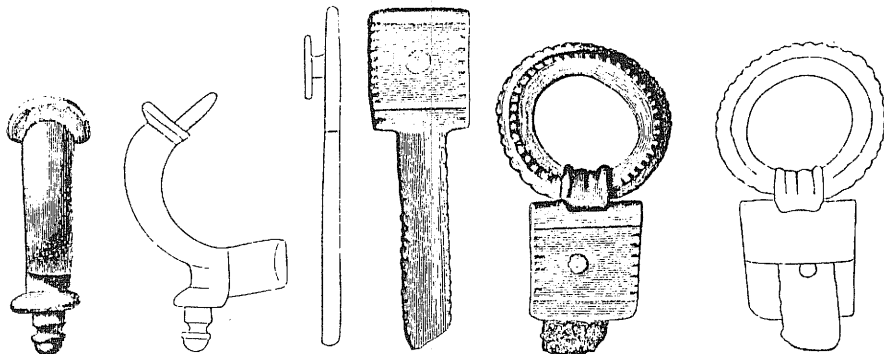

Fig. 111. Spjutspets af järn. Lindsborg i Veta socken. ², 3.

På graffältet vid Lindsborg anträffades en *trepanerad* skalle, således den fjärde från Östergötlands äldre järnålder. En ur en brandgrop på samma graffält upptagen spjutspets af järn är afbildad fig. 111.

112. Bronsspänne. 1/1.

113. Bronsspänne. 1/1.

114—115. Järnbeslag. 1/1.

Fig. 112—115. Rimforsa i Tjärstads socken.

Bland de på graffältet vid Rimforsa funna föremålen från nu ifrågavarande tid kunna nämnas en sådan hartstättning till en träask, som de vid Alvastra anträffade, en järnnyckel fastrostad vid det af samma metall gjorda beslaget till ett träskrin, ett par bronsspännen (fig. 112 och 113), samt ett par bältebeslag af järn (fig. 114 och 115).

Den ena ändan af bältet, som tydligen varit af läder, har varit skodd med ett ringförsedt beslag; den andra med ett långsträckt beslag, som kunde trädas genom ringen, hvarefter denna ända slogs om bältet och sedan fick hänga fritt ned så, som fig. 116 visar. Denna föregångare till remsöljan torde böra hänföras till tiden omkring Kristi födelse.

Ett par af brandgroparna vid Rimforsa voro nu täckta af en hög, men denna var från en mycket senare tid än de förra. Under vikingatiden, då brandgroparna voro åtta eller nio hundra år gamla och för länge sedan blifvit glömda, upplades på jordytan ett bål, på hvilket man brände en död man jämte hans häst och hund — brända ben af dessa båda djur påträffades nämligen där. Sedan bålet brunnit ut, samlade man på den plats, där bålet stått, resterna af detta, ben och kol, i en liten hög och lade en del af benen i en grof lerkruka, som sattes ned i midten. Därpå täckte man bålplatsen med en del större stenar och kastade slutligen öfver det hela upp en jordhög, som mätte nära 7 meter i genomskärning, och som ännu i våra dagar hade en höjd af mer än en meter.

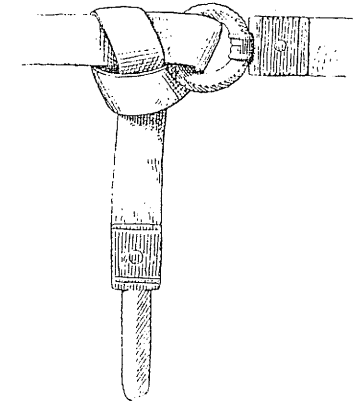

Fig. 116. Rekonstruktion af fig. 114 och 115.

* * *

På ett par andra dylika graffält i Östergötland har man, åtminstone såvidt nu är känt, endast funnit grafvar från århundradena närmast före Kristi födelse.

Ett sådant graffält ligger vid *Södra Lund* i Flistads socken, Bobergs härad. Äfven här upptäcktes grafvarna i en grusgrop på ett ställe, där inga högar eller stensättningar syntes; nära därintill ligga emellertid åtskilliga smärre, runda högar samt runda och firsidiga stensättningar. Vid grushämtning fann man här våren 1882 på 50—60 centimeters djup under jordytan en mängd brand-

gropar: små gropar, fyllda med svart jord, som innehöll brända ben; hvarje grop var betäckt med en kalkstensflisa. Ofta fanns bland benen ett litet lerkärl, som ej innehöll några ben; ett sådant

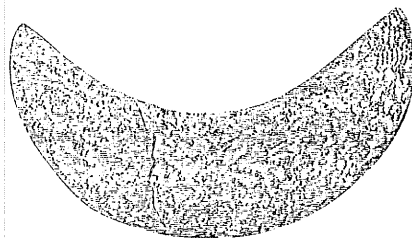
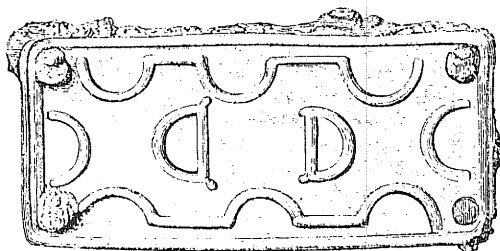
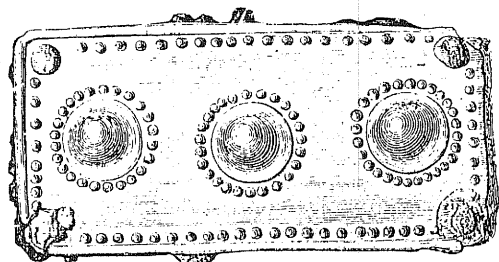
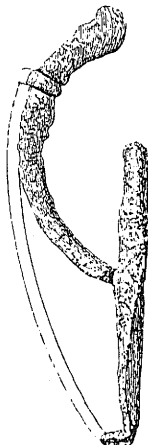
117. Lerkärl. $\frac{1}{3}$.120. Järnkniif. $\frac{2}{3}$.118. Beslag af bronsbelagdt järn. $\frac{1}{1}$.119. Beslag af bronsbelagdt järn. $\frac{1}{1}$.121. Bronsring. $\frac{1}{1}$.122. Järnspänne. $\frac{1}{1}$.

Fig. 117—122. Södra Lund i Flistads socken.

kärl är afbildadt fig. 117. Endast en gång lär man hafva funnit ett större lerkärl, som innehöll brända ben. Det var tämligen stort och slätt, samt fäckt med en kalkstensflisa; bland benen i kärlet

lågo fyra afångt firsidiga beslag af bronsbelagdt järn (fig. 118 och 119). Dessa beslag äro af samma slags arbete som bälten, hvilka anträffats i norra Tyskland och som äro ett par hundra år äldre än Kr. föd.

I en graf, som innehöll svart jord och brända ben men intet lerkärl, fann man ett järnspänne, en halfrund järnkniif och en bronsring (fig. 120—122). Spännet är af en från mellersta Europa och norra Italien väl känd typ, hvilken tillhör det tredje århundradet f. Kr. Halfrunda järnkniifvar, lika den från Södra Lund, äro bl. a. på Bornholm funna i brandgropar (»brandpletter») från tiden före vår tideräknings början. Fyndet från Södra Lund förvaras i Statens Historiska Museum (n:r 7038).¹

Om ett i *Strå* socken, Aska härad, anträffadt grafvynd från ungefär samma tid har den för flera år sedan allidne fornvännen kyrkoherden L. C. Wiede meddelat mig följande upplysningar: Då C. Svensson, ägare af gården Strå, under åren 1845 och 1846 byggde och anlade trädgård, påträffade han på en ås, som behöfde planeras, en stor mängd grafvar, innehållande lerkärl m. m. I en af dessa grafvar stod ett stort, groft lerkärl, omgivet af stenar, omsorgsfullt satta tätt intill hvarandra och öfvertäckta af en flatare sten. Det hvilade omedelbart på ett lager af svart jord, och det hela skyldes af ett föga djupt, stenblandadt jordlager. Detta kärl innehöll ett litet kärl af finare lera, brända ben, en halsring af brons och två små bronsspännen (fig. 123—125). Halsringen bildas af en vriden bronsten, som vid hvardera ändan slutar i en stor rund knapp.² Ringar af detta slag hafva visat sig höra till århundradena närmast före Kr. Spännen äro af en typ, som tillhör det sista århundradet f. Kr. Med undantag af det större lerkärlet, som vid upptagandet gick sönder, förvaras detta viktiga fynd nu i Statens Historiska Museum (n:r 6298 och 6364), dit det som gifva öfverlämnats af agronomen Nordenskjöld.³

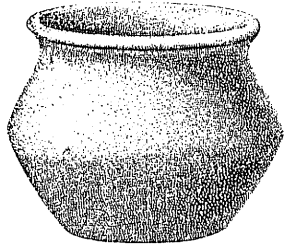
Äfven några andra, östgötagrafvar hafva visat sig tillhöra denna tid. Så har man på botten af en genom plöjning nästan utjämnad

¹ MONTELIUS, »Brandpletter» i *Östergötland*, i *Månadsbladet*, 1882, sid. 181—185.

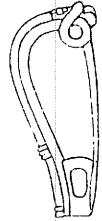
² Ändarna äro afbildade i Undsets *Jernalderens begyndelse i Nord-europa* (Kristiania, 1881), sid. 341, fig. 64; af misstag uppgifves ringen där (sid. 340) vara funnen på Gotland.

³ *Svenska Fornminnesföreningens tidskrift*, 6:e bandet, sid. 79.

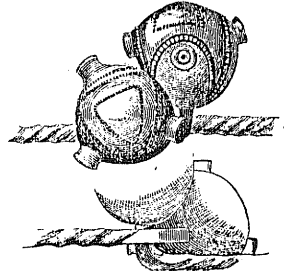
hög å *Isberga Södergårds* ägor i Heda socken, Lysings härad, funnit ett större bronskärl och ett järnspänne (fig. 126 och 127).

123. Lerkärl.
1/2.

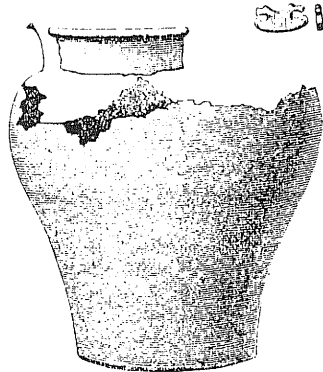
124. Bronsspänne.
2/3.

125. Ädarna af en
bronsring. 2/3.

Fig. 123—125. *Strå* i *Strå* socken.

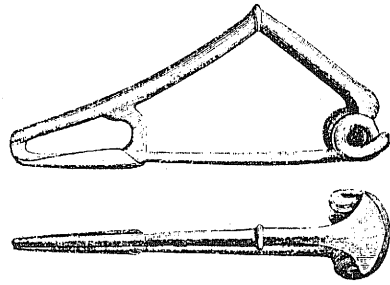
Spännet är af en typ, som tillhör det sista århundradet f. Kr. Dessa saker tillhöra samlingarna i Linköping.

126 a. Bronskärl. 1/5.

126 b. Fot af brons till kärlet fig. 126 a. 1/2.

127. Järnspänne. 1/1.

Fig. 126—127. *Isberga* i *Heda* socken.

Från ungefär samma tid förskrifver sig en stor spjutspets af järn (fig. 129), som är funnen å *Åsby* ägor i *Rogslösa* socken, *Dals* härad. Dess längd är icke mindre än 41 centimeter, och det breda skarpeggade bladet är på bredaste stället 9,8 cm. Den tillhör samlingarna i Linköping.

I en grafhög vid *Eggeby* i *Skärkinds* socken, *Skärkinds* härad, har man funnit det fig. 128 afbildade silfverbeslaget till den öfre delen af en svärds-slipa från tiden kort före Kr. (Statens Historiska Museum, n:r 4609).

I en graf, som 1895 upptäcktes i *Kisa* socken, *Kinda* härad, låg en halsring af brons, hvars ända är afbildad fig. 130. Den förvärfvades med doktor Nordemans senare samling för Statens Historiska Museum (n:r 11495).

Det förtjänar uppmärksammas, att de flesta från Östergötland nu kända fynden från århundra-

dena närmast före och närmast efter Kristi födelse hafva anträffats väster om *Stångån* och söder om *Motala* ström, således i den för sin bördighet ryktbara del af landskapet, hvilken, såsom vi i det följande få se, är den redan under stenåldern tätast befolkade.

Några af de nu omtalade fynden visa, att järnet var känt i Östergötland långt före Kristi föd.

Ett i hög grad märkligt, för få år sedan anträffadt fynd har ådagalagt, att järnvapen vid, och utan tvifvel före, midten af det sista årtusendet före vår tideräkning börjades i Östergötland. Vid *Sjögestad* i *Vreta* klostrets socken uppräddes

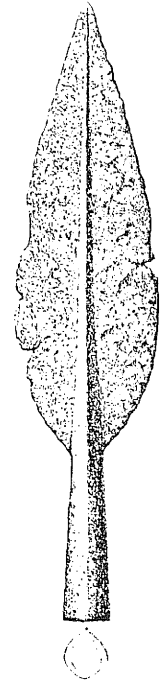

Fig. 129. Spjutspets
af järn. *Åsby* i *Rogslösa*
socken. 1/5.

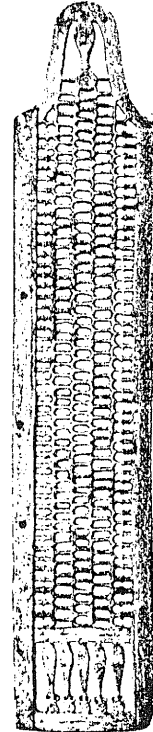

Fig. 128. Silfverbeslag
till en svärds-slipa. *Egge-*
by i *Skärkinds* s.m. 1/2.

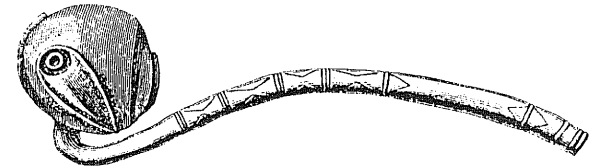

Fig. 130. Ändan af en bronsring. *Kisa* socken. 2/3.

nämigen år 1901 det fig. 131 afbildade järnsvärdet (Statens Historiska Museum, n:r 11299). På den breda, flata tången med dess knappt

märkbart upphöjda kanter har fästets beläggning af trä eller ben varit fasthållen med tre korta nitar, af hvilka två ses på teckningen.

Detta svärd är af en typ, som ofta förekommer på Europas fastland, men som förut icke blifvit anträffad i Sverige, lika litet som i någon annan del af Skandinavien. Typen tillhör den första perioden af järnåldern i mellersta Europa, hvilken period plägar kallas »Hallstatt-tiden» efter det stora graffält vid Hallstatt i Österrike, där fynd från denna tid först ådrogo sig allmänare uppmärksamhet.

Talrika, på olika ställen i mellersta Europa gjorda fynd hafva visat, att järnsvärd af denna typ tillhöra tiden före midten af det sista förkristna årtusendet, således en tid som ligger omkring 2,500 år före våra dagar.

Redan vid den tiden började man i Östergötland att begagna järn. Då hade emellertid ej ett årtusende förflutit, sedan jordens i odling längst komna folk lärt känna denna viktiga metall, utan hvilken hela vår nuvarande materiella kultur vore omöjlig.

* * *

Äfven från bronsåldern äro många minnen funna i Östergötland.

Lika litet för den perioden som för öfriga delar af hednatiden kan här en fullständig beskrifning af alla fynd komma i fråga. Då emellertid hvarje bidrag till kännedomen om bronsåldern i en så långt upp på den Skandinaviska halfön belägen trakt som Östergötland är af stort intresse, meddelas här en redogörelse för de fynd af brons från den tiden, som jag känner till. De äro ordnade häradsvis, i det jag börjar med de vid Vättern liggande häradena och därifrån går österut.

På *Kulltorps* ägor i Ödeshögs socken, Lysings härad, fann man omkring 1860 under dikesgräfningsen

massiv bronsyxta med skafthål, närmast lik fig. 142, men ornamenten äro olika. Diket skulle ledas under en större, liggande stenhäll, och under denna påträffades yxan (Statens Historiska Museum, n:r 4401).

På samma ägor, men i en jordfylld, halfannan fot bred bergskrefva och på ungefär 8 fots djup har man funnit en dolkklinga af brons (enligt meddelande af kyrkoherden L. C. Wiede).

I *Ödeshögs* socken har man också funnit följande bronser, som nu tillhöra Statens Historiska Museum: två korta svärds klingor (n:r 9170: 1204 och 1205), en spjutspets afbildad fig. 133 (n:r 11495) och en hälcelt (n:r 9170: 1199),¹ samt en hälcelt af brons, som tillhör samlingarna i Linköping.

I dyjord på ägorna till *Norre* i Heda socken, Lysings härad, har man funnit ett märkligt eneggadt bronsvapen (fig. 132), som Statens Historiska Museum år 1879 erhöll genom byte med doktor F. A. Nordeman (n:r 6454).²

Uti en stor *grafhög* vid *Tjugby Brunnsgården* i Heda socken »med en 8 fot under toppen liggande *stenkista*» har man utom människoben hittat ett svärd, en dubbelknapp och en nål, med nästan klotrundt hufvud, alla af brons. Svärds klingan, med smal tånge, och nålen tillhöra nu samlingarna i Linköping. Knappen (fig. 134), som på öfversidan är belagd med *guld*, förvärfvades genom C. F. Nordenskjöld för Statens Historiska Museum (n:r 6013).

I en stor kulle på *Isberga* Mönsterskrifvareboställes ägor i Heda socken har man i en af kalkstenshällar bildad *graf* funnit »värjor» med fästen och knappar af brons. Enligt meddelande af kyrkoherden Wiede.

Vid *Haddetorp* i Heda socken har man funnit en hälcelt af brons (samlingarna i Linköping).

I en icke obetydlig *grafhög* vid *Eveboda* i Röks socken, Lysings härad, har man funnit en dolkklinga af brons, utan tånge, med tre nithål (förut i pastor Sv. Björningssons samling, nu i Statens Historiska Museum, n:r 5560).

¹ Under n:r 9170 i Statens Historiska Museum är den af doktor F. A. Nordeman år 1893 och under n:r 11495 den af honom år 1902 sålda samlingen upptagen.

² *Månadsbladet*, 1880, sid. 11. — MONTELIUS, *Die Chronologie der ältesten Bronzezeit in Nord-Deutschland und Skandinavien* (Braunschweig, 1900), sid. 85.

Fig. 131. Järnsvärd. Sjögestad i Vreta sn. 1/5.

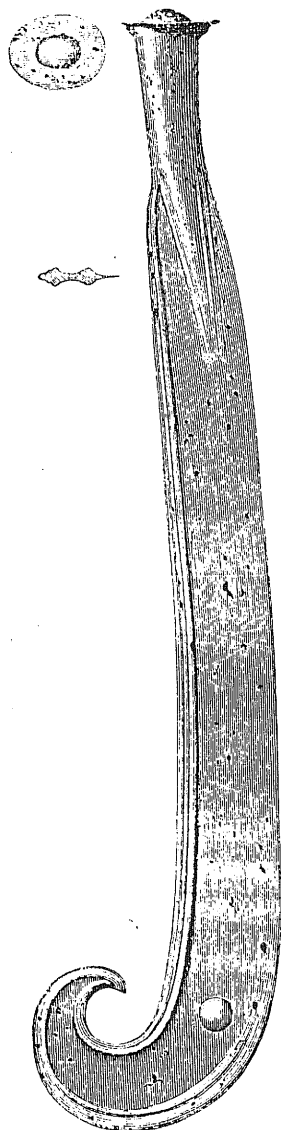

Fig. 132. Eneggdult bronsvapen. Norre i Heda sn. $\frac{1}{4}$.

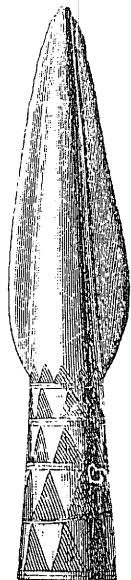

Fig. 133. Spjutspets af brons. Odeslögs sn. $\frac{1}{2}$.

Fig. 134. Knapp af brons, gullbelagd. Tjugby i Heda sn. $\frac{1}{4}$.

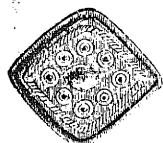

Fig. 135 a. Bronssvärd. Kyleberg i Svanshals sn. $\frac{1}{2}$.

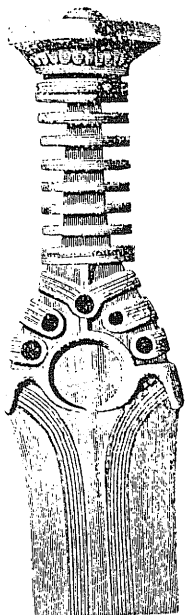

Fig. 135 b. Fästet till svärdet fig. 135 a. $\frac{1}{2}$.

I *Röks* socken hittades för många år sedan under plöjning af en förut utjämnad grafhög mellan Glimmerstad och Rök en dolk-klinga af brons med smal tånge (samlingarna i Linköping).

En troligen i *Röks* socken funnen hälcelt af brons tillhör Statens Historiska Museum (n:r 12074).

På ägora till *Kyleberg* i Svanshals socken, Lysings härad, fann man, före 1848, ett präktigt bronssvärd (fig. 135 a). Fästet ses fig. 135 b i hälften af verkliga storleken. (Statens Historiska Museum, n:r 1343.)

En i *Lysings* härad funnen hälcelt af brons tillhör samlingarna i Linköping.

I slutet af 1860-talet gjordes intressanta fynd i en *grafhög* på *Utterstads* ägor i Appuna socken, Göstrings härad, nära Tåkern. I högen anträffades nämligen dels ett svärd och en knif af brons (fig. 136 och 137), dels en *stenkista*, innehållande fem människoskelett, en spjutspets m. m. af flinta (Statens Historiska Museum, n:r 4240 och 4404). Kistan, hvilkens längdriktning var Ö—V., uppgifves hafva varit mer än 4 fot lång och två fot bred. Tyvärr saknas närmare upplysning om, huru bronsålderssakerna lägo i förhållande till stenåldersgraven.

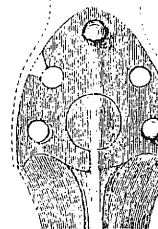

Fig. 136. Öfre delen af ett bronssvärd. Utterstad i Appuna sn. $\frac{1}{2}$.

Fig. 137. Bronsknif. Utterstad i Appuna sn. $\frac{1}{4}$.

År 1894 inköptes för nyssnämnda museum (n:r 9589) från brukspatron Atterlings samling en svärds-klinga af brons, utan tånge, med 5 nithål; detta svärd hade »vid ett byggnadsarbete tillika med några andra vapen anträffats i *Appuna* socken, uti en stensatt *grafkista*». Huruvida det var i grafhögen vid Utterstad, är ej känt.

Vid borttagandet af ett *kummel*, å *Korreholms* ägor i Hofs socken, Göstrings härad, hittades år 1867 en af kalkstensflisor bildad *stenkista*, hvaruti en hålcelt af brons låg jämte ett människoskelett. Hålcelten, som tillhör samlingarna i Linköping, är

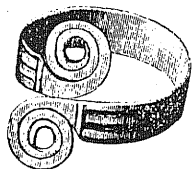

Fig. 138. Fingerring af brons. Fivelstads sn. 1/1.

af en typ karakteristisk för bronsålderns 4:e period. Då de grafvar man känner från den perioden innehålla brända ben, är det möjligt, att hålcelten ej legat i själfva kistan, utan förskrifver sig från en senare tid än denna graf.

I en till *Hofgården* i Hofs socken hörande åker har man funnit en hålcelt af brons, som nu tillhör samlingarna i Linköping.

I *Rogslösa* socken, Dals härad, ären hålcelt af brons funnen (Statens Hist. Museum, n:r 11495).

Vid *Kasta* i Örberga socken, Dals härad, är en skafteelt af brons, lik fig. 153, funnen (Statens Hist. Museum, n:r 9170: 1194).

I *Örberga* socken är en hålcelt af brons funnen (Statens Historiska Museum, n:r 9170: 1201).

I *Nässja* socken, Dals härad, är en hålcelt af brons funnen (Statens Historiska Museum, n:r 9170: 1202).

I ett stort sandtag å *Åbylund's* ägor i Strå socken, Dals härad, har man funnit en hålcelt af brons (tillhör nu samlingarna i Linköping).

På olika ställen i *Fivelstads* socken, Aska härad, har man funnit den fig. 138 afbildade fingerringen af brons och en hålcelt af brons (Statens Historiska Museum, n:r 6454 och 11495).

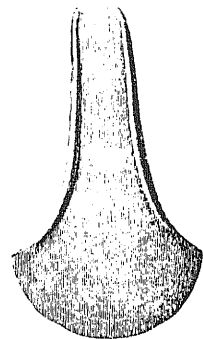

Fig. 139. Skafteelt af brons. Ljungs sn. 1/2.

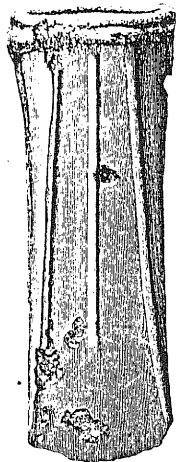

Fig. 140. Hålcelt af brons. Stjernorps sn. 1/2.

På *Södra Freberga* ägor i Västra Stenby socken, Aska härad, har man funnit en hålcelt af brons, afbildad fig. 141 (Statens Historiska Museum, n:r 9170: 1196).

På något ej närmare angifvet ställe i närheten af järnvägen mellan Motala och Mjölby har man funnit en skafteelt af brons, af samma typ som fig. 139. Liksom denna har den låga kanter och utsvängd egg. Jag såg den år 1877 hos målaren Molander i Motala.

Helt nära *Skevinge* har man funnit två hålcelter af brons (Statens Historiska Museum, n:r 9170: 1200 och 11495).

Å *Rimstads* ägor i Skeppsås socken, Bobergs härad, hittades på »botten af en stenrefvel ett bronsvärd med vacker knapp; det såldes till häradshöfding Duberg» (enligt C. F. Nordenskjölds berättelse till Vitterh. Akad. år 1870).

I *Ljungs* socken, Gullbergs härad, har man funnit den fig. 139 afbildade skafteelten af brons (Statens Historiska Museum, n:r 8193).

I en åker inom *Stjernorps* socken, Gullbergs härad, har man funnit en hålcelt af brons, afbildad fig. 140 (Statens Historiska Museum, n:r 9046).

I en åker på *Sjögestads* ägor nära Roxen, i Vreta klosters socken, Gullbergs härad, har man funnit en vacker, massiv bronsyxha med skafthål (fig. 142). Den skänktes år 1848 af lektor J. H. Wallman i Linköping till Statens Historiska Museum (n:r 1478).

Å ägorerna till *Sjögestad Källygård* fann man för mer än 20 år sedan grafvar från bronsåldern i en låg, men vid *grafhög*. Högen täckte en *hällkista* från stenåldern (sid. 306 här nedan). Söder om denna graf, hvilkens riktning var V.—Ö., fann man »nägra skelett med hufvudena mot kistan». Dessutom påträffades en liten fång (fig. 143), en bältehake (af samma form som fig. 144) och en liten ring af brons; de lågo i högen utanför stenåldersgrafven, men närmare upplysningar om fyndförhållandena kunde tyvärr ej erhållas, emedan högen till största delen var förstörd, när jag år 1882 kom till platsen. Bältehaken är prydd med spiralsirater, i midten af en spiral är ett litet stycke bernsten infattadt (Statens Historiska Museum, n:r 7038 A och 11338).

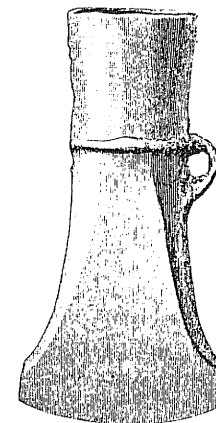
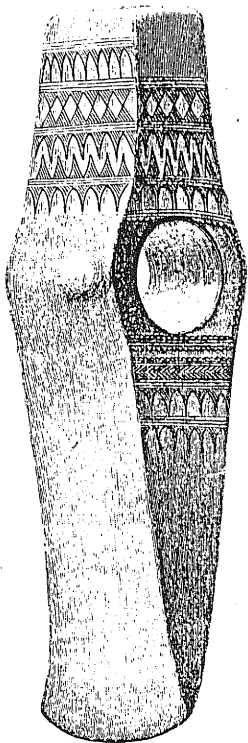
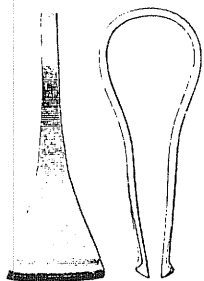

Fig. 141. Hålcelt af brons. V. Stenby sn. 1/2.

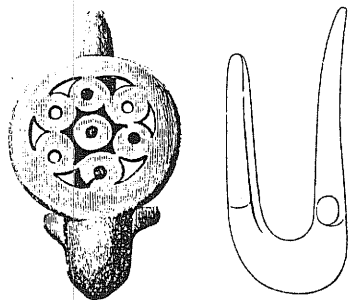
På Sjögestads ägor undersökte doktor Salin år 1901, på det så kallade Högberget, en annan *hällkista*, som innehöll fyra skelett, fyra spjutspetsar af flinta, en flintskärfsva samt en bältehake och en syl eller smal mejsel af brons, afbildade fig. 144 och 145 (Statens Historiska Museum, n:r 11486).

142. Massiv bronsaxa med skafthål. $\frac{1}{2}$.

143. Tång af brons. $\frac{2}{3}$.

144. Bältehake af brons. $\frac{1}{4}$.

145. Syl eller mejsel af brons. $\frac{1}{4}$.

Fig. 142—145. Sjögestad i Vreta klosterns sm.

Vid *Knifvinge* i Vreta klosterns socken har man funnit en ovanligt stor och vacker skaftetelt af brons, täckt med blågrön, emaljliknande ärg; afbildad 147 i en tredjedel af verkliga storleken, (tillhör samlingarna i Linköping; deponerad i Statens Historiska Museum, n:r 10505).

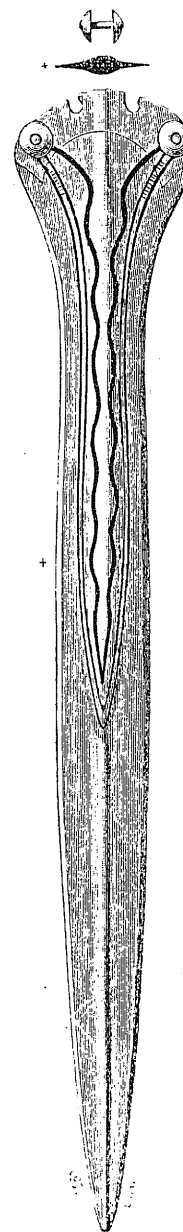

Fig. 146. Svärds klinga af brons med hartsinläggning. Vreta sm. $\frac{1}{3}$.

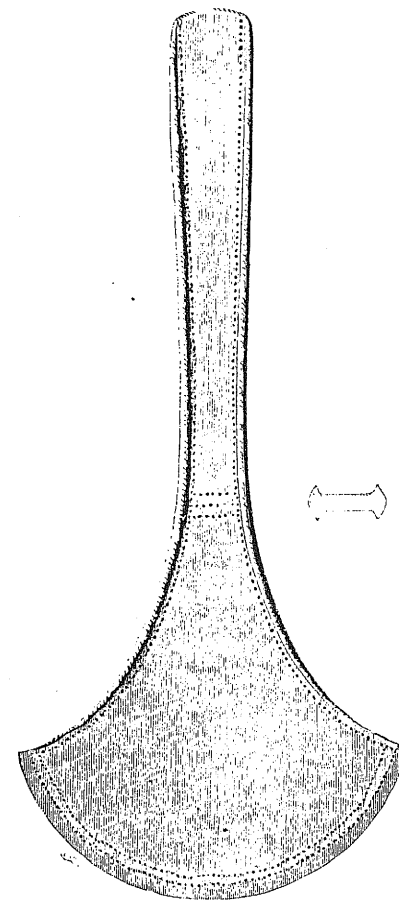

Fig. 147. Skaftetelt af brons. Knifvinge i Vreta sm. $\frac{1}{3}$.

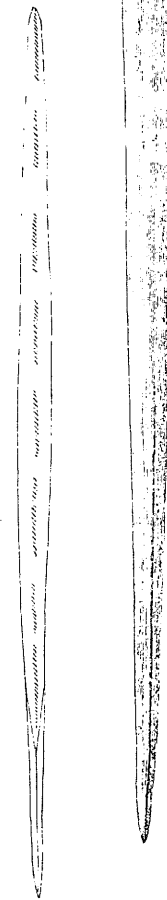

Fig. 148. Svärds klinga af brons. Vreta sm. $\frac{1}{5}$.

Inom *Vreta klosters* socken äro dessutom, på olika ställen, följande bronser funna: den fig. 146 afbildade svärds klingan, prydd med fördjupade linier, som varit fyllda med harts (Statens Historiska Museum, n:r 10419); — en ovanligt lång svärds klinga, afbildad fig. 148 (Bielkeska samlingen på Sturefors); — en tredje svärds klinga (Statens Historiska Museum, n:r 11495); — en hålcelt, närmast lik fig. 141 (samma museum, n:r 9170: 1197); — en spjutspets, afbildad fig. 149 (Bielkeska samlingen på Sturefors).

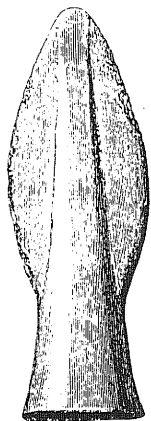

Fig. 149. Spjutspets af brons. *Vreta sm.* $\frac{2}{3}$.

Fig. 150. Bronsnål. *Kärresjö i Ledbergs sm.* $\frac{1}{2}$.

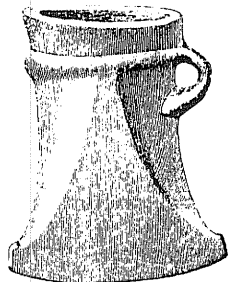

Fig. 151. Hålcelt af brons. *Mellan Krön och Juttern.* $\frac{2}{3}$.

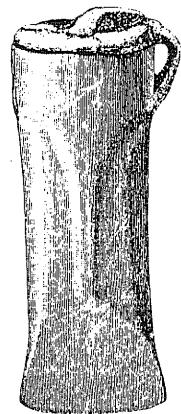

Fig. 152. Hålcelt af brons. *Hycklinge sm.* $\frac{1}{2}$.

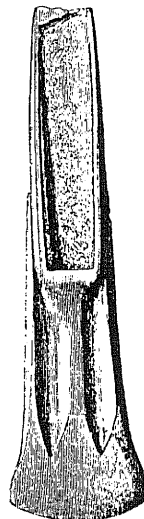

Fig. 153. Skaftcelt af brons. *Juttern.* $\frac{1}{2}$.

Vid odling i *Kärresjö* ägor i *Ledbergs* socken, *Valkebo* härad, har man funnit den fig. 150 afbildade bronsnålen (samlingarna i *Linköping*).

År 1900 fann man i en åker å utjorden *Skräflom* i *Asby* socken, *Ydre* härad, nedre delen af en svärds klinga af brons (Statens Historiska Museum, n:r 11426).

I ån mellan sjöarna *Krön* och *Juttern*, således nära gränsen mellan *Kinda* härad och *Kalmar* län, uppgräfdes vid sjösänkingsarbete år 1899 en hålcelt af brons, afbildad fig. 151 (Bielkeska samlingen på *Sturefors*).

I *Juttern* fann man år 1899 den fig. 153 afbildade skaftcelten af brons (Bielkeska samlingen på *Sturefors*).

Vid *Sättra* i *Hycklinge* socken, *Kinda* härad, har man funnit en balsring, hvars ena ända är afbildad fig. 154 (Bielkeska samlingen på *Sturefors*).

I *Hycklinge* socken är också den fig. 152 afbildade hålcelten af brons funnen (Statens Historiska Museum, n:r 8493: 206).

I *Kinda härad* är det fig. 155 afbildade bronsspännet funnet (samlingarna i *Linköping*).

Å ägorna till *Säby* i *Vist* socken, *Hanekinds* härad, fann man år 1856 vid den så kallade *Bo Jonsson Grips* holme i *Stångån*

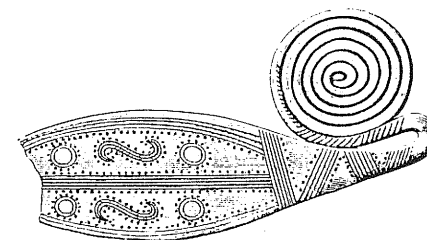

Fig. 154. Ena ändan af en bronsbalsring. *Sättra i Hycklinge sm.* $\frac{1}{2}$.

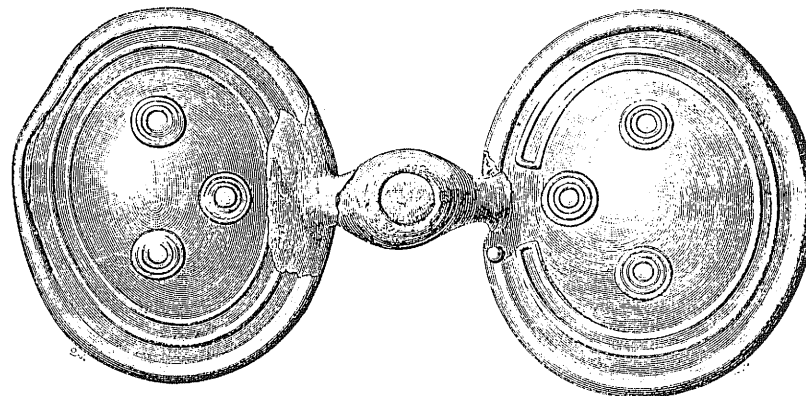

Fig. 155. Bronsspänne. *Kinda härad.* $\frac{2}{3}$.

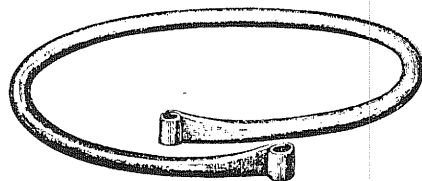
under gräfningsarbete för *Kinda* båtled en dolkklinga af brons (Statens Historiska Museum, n:r 2468).

Helt nära *Slaka* kyrka i *Hanekinds* härad, på allmänningen *Åsdymlingen*, fann man år 1815 (eller 1816) under grustäkt vid

torpet Grytan en *ekkista*, hvori låg ett människoskelett, samt ett bronssvärd. »Kistan med dess innebåll», — hvarmed tydligen afses skelettet, — »nedgräddes åter». Uppgiften, att hufvudskallen ännu skulle »hafva haft hår på sig», är ej så osannolik, som det kunde synas; i flera danska ekkistor från bronsåldern har nämligen håret på likens hufvud funnits kvar. Att äfven kistan var ganska väl bibehållen, framgår däraf, att den kunde åter nedgrävas.¹ Ett par bitar af svärdet förvaras uti samlingarna i Linköping.

I *Slaka* socken är också en hälcelt af brons funnen (Statens Historiska Museum, n:r 11302).

Å *Tifts* ägor i Kärna socken, Hanekinds härad, är en hälcelt af brons funnen (Statens Historiska Museum, n:r 10419).

156. Halsring af brons. 1/2.

157. Bronsarmring. 2/3.

Fig. 156—157. Ekholmen i Landeryds s:n.

På *Ekholmens* ägor i Landeryds socken, Hanekinds härad, har man »omkr. 36—38 cm. djupt under jordytan i ett gruslager å en höjd» funnit följande saker liggande tätt tillsammans: en tunn flintskrapa, en halsring af brons, med upprullade ändar (fig. 156), tre öppna armrings (fig. 157) samt en mängd bitar af spiralringar, stora som fingerringar; i en af dessa bitar sitter ett stycke bärnsten (Statens Historiska Museum, n:r 11892).

Under muddring i *Stångån*, mellan gamla Stångebro och Roxen, inom Sankt Lars socken, på gränsen mellan Hanekinds och Åkerbo härad, fann man för mer än 60 år sedan en hälcelt af brons (Statens Historiska Museum, n:r 1020).

I *Stångån* har man också funnit: »vid Stångebro» den fig. 158 afbildade bronsknifven (Bielkeska samlingen på Sturefors); och »vid Linköping» en bit af en svärdsklinga af brons (i C. A. Roséns samling år 1897).

¹ Östergötlands Fornminnesförenings tidskrift, I, sid. 4.

Vid *Linköping* är dessutom en spjutspets af brons funnen (Statens Historiska Museum, n:r 9170: 1206).

Under gruskörning å ägorna till *Rogestad* i Vårdsbergs socken, Bankekinds härad, fann man för omkr. 13 år sedan flera lerkärl; ett, fyllt med brända, hvita (»tvättade») ben, skänktes till Statens Historiska Museum (n:r 9129). Intet annat iaktogs. Sannolikt förskrifva sig dessa grafvar från den yngre bronsåldern.

Fig. 158. Bronsknif. Stångebro. 1/2.

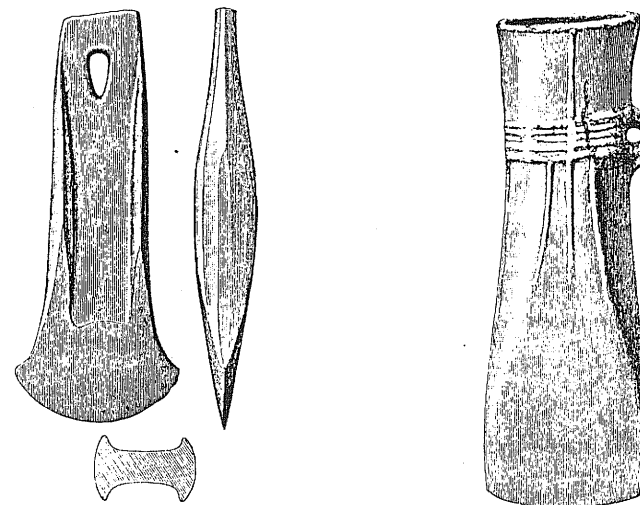

Fig. 159. Skaftcelt af brons. Målbäck i Grebo s:n. 1/3.

Fig. 160. Hälcelt af brons. Ekenäs i Örtomta s:n. 1/2.

Vid *Rösten* i Grebo socken, Bankekinds härad, har man funnit en hälcelt af brons (Bielkeska samlingen på Sturefors).

Vid *Målbäck* i Grebo socken är den fig. 159 afbildade skaftcelten af brons funnen (Bielkeska samlingen på Sturefors.)

Vid *Ekenäs* i Örtomta socken är den fig. 160 afbildade hälcelten af brons funnen (Bielkeska samlingen på Sturefors.)

I sjön *Rösten* inom Björsätters socken, Bankekinds härad, har man funnit en smal dolkklinga af brons; den stod på ända mellan

två stenar, med den bredare delen nedåt (samlingarna i Linköping).

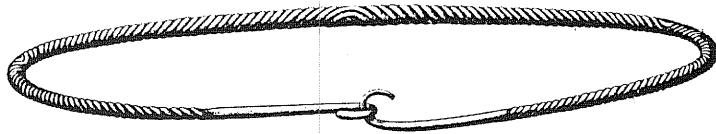

Fig. 161. Halsring af brons. Skällviks socken. $\frac{1}{2}$.

I *Skällviks* socken, Hammarkinds härad, har man, på olika ställen, funnit den fig. 161 afbildade halsringen (Statens Historiska Museum, n:r 8493: 199) och en skaftcelt af brons (samma museum, n:r 11395).

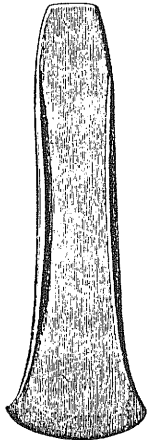

Fig. 162. Skaftcelt af brons. Strälången. $\frac{1}{2}$.

I sjön *Strälången* på Dynghults ägor i Mogata socken, Hammarkinds härad, är den fig. 162 afbildade skaftcelten af brons funnen (Statens Historiska Museum, n:r 8709).

Vid *Skönberga Prästgård*, nära Söderköping, i Hammarkinds härad, har man funnit det fig. 163 afbildade knifbladet af brons (Statens Historiska Museum, n:r 6013).

Vid *Söderköping* är en svärds klinga af brons funnen (Statens Historiska Museum, n:r 9170: 1203).

I *Kimstad* socken, Memmings härad, är en svärds klinga af brons funnen (Statens Historiska Museum, n:r 7571: 142; förut i major Ulfsparrs samling).

Vid *Eklund* i Borg och Löts socken, Memmings härad, äro två halsringar af brons, lika fig. 167, funna tillsammans (Statens Historiska Museum, n:r 7682 och 7775).

I *Östra Enby* socken, Bråbo härad, är en skaftcelt af brons, närmast lik fig. 162, funnen (Statens Historiska Museum, n:r 8469).

Fig. 163. Bronsknif. Skönberga. $\frac{2}{3}$.

På olika ställen i närheten af *Norrköping* har man funnit en skaftcelt, afbildad fig. 164, och en hålcelt, närmast lik fig. 151, båda af brons. Originalen till

fig. 164 har tydligen mycket länge varit i bruk; yxbladet har genom upprepade omslipningar blifvit starkt förkortadt. (Statens Historiska Museum, n:r 9170: 1195 och 1198.)

I *Krokeks* socken, Lösings härad, har man i jorden vid Kolmordens fot nära Bråviken funnit det fig. 165 afbildade bronssvärdet (samlingarna i Linköping).

I *Dagsbergs* socken, Lösings härad, har man funnit en skaftcelt af brons (samlingarna i Linköping).

I *Qvarsebo* socken, Östkind's härad, är en skaftcelt af brons, lik fig. 162, funnen (förut i Norrköpings Arbetareförenings ägo, nu i Nordiska Museet).

I *Östra Stenby* socken, Östkind's härad, är en skaftcelt af brons, lik fig. 162, funnen (Statens Historiska Museum, n:r 11586).

Å *Själfs* ägor i Östra Husby socken, Östkind's härad, är en skaftcelt af brons, lik fig. 153, funnen (Statens Historiska Museum, n:r 3010).

Å *Täby* ägor i Östra Husby socken har man funnit en hålcelt af brons, närmast lik fig. 141 (Statens Historiska Museum, n:r 7571: 111; förut i major Ulfsparrs samling).

I *Östra Husby* socken är äfven en annan hålcelt funnen (Statens Historiska Museum, n:r 11395).

I en mosse inom *Häradshammars* socken, Östkind's härad, fann man år 1886 hälften af ett glasögonformigt spänne (fig. 166) och hälften af en halsring (fig. 167), båda af brons. Spännet som varit mycket stort, och som är gjordt af ovanligt tunn brons, är ett af de allra yngsta glasögonformiga spännen man känner från Sverige (Statens Historiska Museum, n:r 8298).

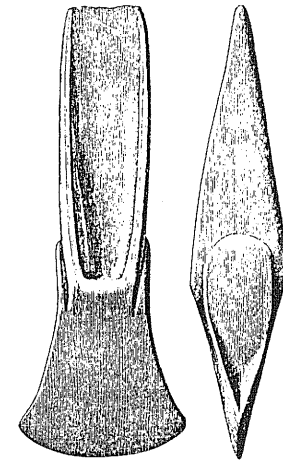

Fig. 164. Skaftcelt af brons. Norrköping. $\frac{1}{2}$.

Fig. 165. Bronssvärd. Krokeks s.n. $\frac{1}{5}$.

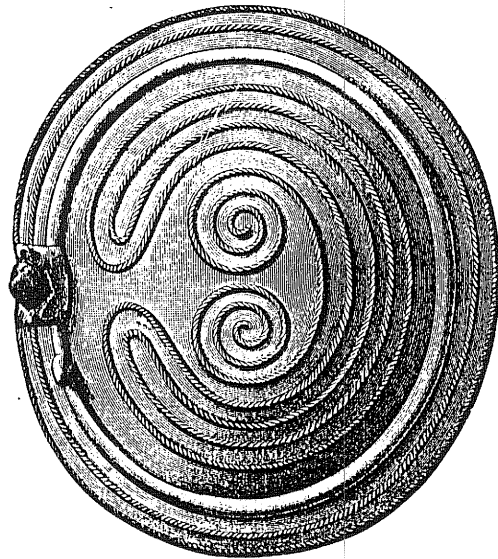
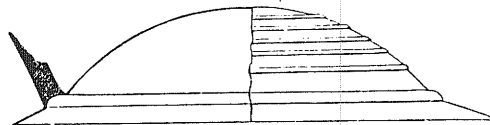
166. Hälften af ett bronsspänne (med genomskärning). $\frac{1}{2}$.167. Halsring af brons. $\frac{1}{2}$.

Fig. 166—167. Häradshammars sm.

på dem meddelas här fig. 168—170 från de berömda ristningarna vid Himmelstaplund och Ekenberg, båda i Östra Eneby socken, nära Norrköping.¹

¹ Fig. 168 är tecknad efter afklappningar, utförda af prins Gustaf Adolf. Meddelanden från Östergötlands Fornminnesförening, 1904.

På *Vikbolandet* har man funnit en hälcelt af brons, lik fig. 151 (Statens Historiska Museum, n:r 7775).

I *Östergötland*, på icke närmare känt ställe, är en dolkklinga af brons funnen (Statens Historiska Museum, n:r 10435).

* * *

Utom dessa fynd från bronsåldern har man i Östergötland upptäckt många andra minnen från samma tid, nämligen de i östra delen af landskapet ganska talrika *hällristningarna*. Såsom prof

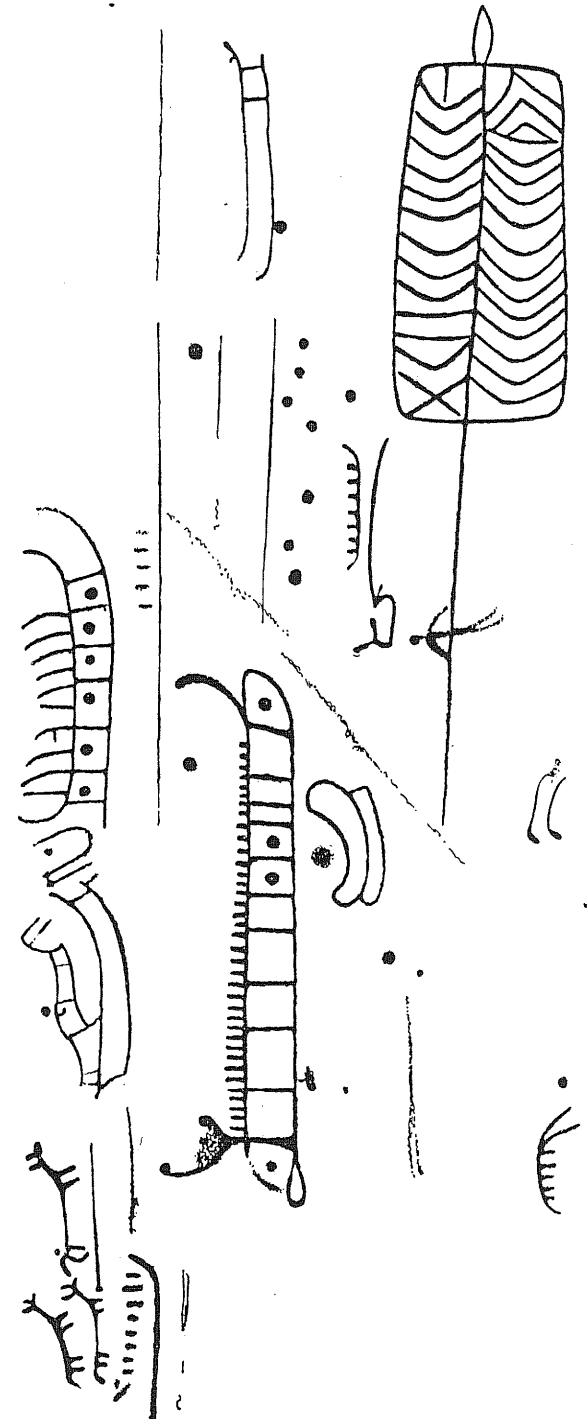
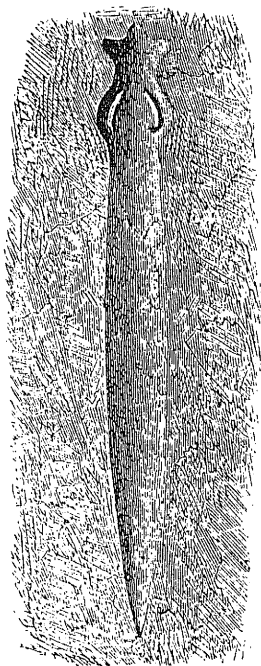
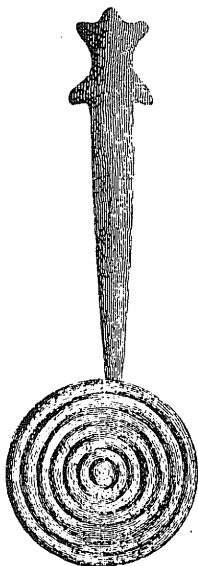

Fig. 168. Hällristning vid Himmelstaplund, Ö. Eneby sm.

169. Svärd, på hållristning.

170. Svärd och sköld, på hållristning.

Fig. 169—170. Ekenberg i Ö. Eneby sn.

Det fig. 169 afbildade svärdet öfverensstämmer, såsom riksantikvarien B. E. Hildebrand redan för länge sedan uppvisat,¹ så fullkomligt — både i afseende på klingans och fästets form — med många bronssvärd, att något tvifvel ej kan finnas därom, att dessa hållristningar tillhöra bronsåldern. Man kan till och med numera bestämma, från hvilken del af bronsåldern hållristningarna med sådana svärd förskrifva sig. Svärd af denna form förekomma nämligen endast under den andra perioden af bronsåldern, och således måste äfven de hållristningar, på hvilka dylika svärd äro afbildade,

¹ B. E. HILDEBRAND, *Till hvilken tid och hvilket folk böra de svenska hållristningarna hänföras?*, i *Antiquarisk tidskrift för Sverige*, 2, sid. 417.

vara huggna under den perioden, det vill säga ett par århundraden före det andra förkristna årtusendets slut.

* * *

För 30 år sedan voro ej mer än 30 bronser från Östergötlands bronsålder kända.¹ Nu är antalet omkring 100, och det är icke endast minnen från den senare delen af detta märkliga skede i vår kulturhistoria som uppgräfts ur Östergötlands jord, äfven minnen från den tidigare delen af bronsåldern äro talrika i landet mellan Vättern och Östersjön.

Att alla de olika perioderna af bronsåldern äro representerade af de i Östergötland gjorda fynden, visar sig vid en granskning af den nu meddelade förteckningen.

Från den 6:e perioden eller öfvergångstiden till denna period från den 5:e, — således tiden kort efter den, då Rom grundlades, — härstamma spännet fig. 166 och den tillsammans med detta funna halsringen fig. 167 samt de två vid Eklund funna halsringarna af samma typ.

De många hällcelterna af samma typ som fig. 151 förskrifva sig dels från början af den 6:e perioden och dels från den 5:e.

Från den 5:e perioden härstamma dessutom sådana hällcelter som fig. 141 samt halsringarna fig. 154 och 161, spännet fig. 155 och nålen fig. 150.

Från den 4:e perioden — början af det sista förkristna årtusendet, den tid då David och Salomo lefde samt närmast följande mansålder — härstamma sådana hällcelter som fig. 140 och grafven vid Tjugby, såsom knappen fig. 134 visar.

Från den 3:e perioden — slutet af det andra årtusendet före Kr. — härstamma det präktiga svärdet från Tåkern (fig. 135) och grafven vid Utterstad (fig. 136 och 137).

Från den 2:a perioden — den äldre bronsålderns blomstrings-tid — förskrifva sig ej blott grafvarna vid Sjöggestad (fig. 143—145) samt skaftefjerna af samma typ som fig. 153 och 164, utan äfven en stor del af hållristningarna. Till början af denna period

¹ MONTELIUS, *Sur l'âge du bronze en Suède*, i *Compte rendu du Congrès de Stockholm*, 1874, sid. 510.

och slutet af den första höra skafteclterna af samma typ som fig. 159 och 162.

Minnena från den 1:a perioden — tiden omkring och före det 2:a årtusendets midt — äro anmärkningsvärdt många. Sådana äro den massiva bronsyxan med skafthål från Sjögestad (fig. 142), den liknande yxan från Kulltorp, den präktiga skafteclten från Vreta (fig. 147), sådana skafteclter som fig. 139, det eneggade vapnet fig. 132, svärds klingan med hartsinläggning från Vreta (fig. 147) samt fyndet från Ekholmen (fig. 156 och 157).

De flesta fynden från Östergötlands bronsålder äro, såsom man kunnat vänta, anträffade i trakterna vid Vättern samt kring Roxen och Motala ström. Särskild uppmärksamhet förtjänar det, att de många hällristningarna i närheten af Motala ströms utlopp i Bråviken vittna om en icke obetydlig befolkning i denna del af landskapet, nära Östersjöns kust.

* * *

Minnena från den äldre bronsåldern visa, att Östergötland redan under den förra delen af det andra förkristna årtusendet varit befolkadt. Andra förhållanden göra det otvifvelaktigt, att den första bosättningen i denna del af vårt land ägt rum *mycket* tidigare.

Många grafvar från den *yngre stenålderns* sista period — början af 2:a årtusendet före Kr. — äro kända i Östergötland.

Å ägora till *Sjögestad Källgård* i Vreta klosters socken påträffades för många år sedan en märklig graf från stenåldern. Då jag sommaren 1882 kom till platsen jämte adjunkten K. A. Hagson, visade det sig, att grafven, som redan till en del blifvit förstörd, varit en stor, i tre rum delad *hällkista*, bildad af kantresta kalkstenshällar och sträckande sig i V.—Ö.; långsidorna voro dock ej raka utan något höjda, såsom fig. 171 visar. Den östra hälften var täckt med kalkstenshällar, men öfver den västra syntes inga sådana hällar. Då den östligaste delen af grafven före min ankomst förstörts, kan kistans hela längd visserligen ej noggrant uppgifvas, men den har säkert varit minst 30 fot invändigt.

Det östligaste rummet (A) har varit omkring 6 fot långt; det mellersta (B) är 15 fot långt på norra sidan, men endast 14,2 på

den södra; det västligaste (C) är 9,5 fot långt. Bredden invändigt är 3 fot i V. och 2,3 fot i Ö. Vid den östra gaveln af A skall en häll hafva stått. Mellan A och B sågs ett slags tröskel, och härpå hade troligen stått en häll med ett stort rundadt *hål* eller stor rundad urskärning uti, af hvilken sten ett stycke vid min ankomst låg kvar i denna del af grafven.¹ Mellan B och C stod en häll utan hål, och vid västra gaveln af C fanns nedre delen af en häll. Rummet C hade ett golf af kalkstenar, lagda tätt intill hvarandra; i de andra rummen fanns intet sådant golf.

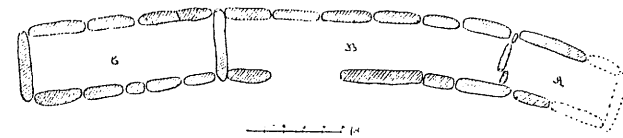

Fig. 171. Hällkista vid Sjögestad i Vreta klosters sn.

I B och C träffades en mängd obrända människoben. Flera af dessa ben lära hafva hört till lik som legat utsträckta, några med hufvudet i Ö., andra med hufvudet i V. I rummet A hade endast spridda ben träffats. I grafven hittades dessutom en dolk, en spjutspets och en skrapa af flinta samt en prygl och en nål af ben (Statens Historiska Museum, n:r 7038 A).²

Att doktor Salin på *Sjögestads* ägor undersökt en annan *hällkista*, hafva vi redan sett (sid. 294).

År 1880 upptäcktes en *hällkista* å ägora till *Västerlösa* f. d. häradshöfdingeboställe i Rogslösa socken, vid norra foten af Omberg och nära Vättern. Grafven (fig. 172) var en i V.—Ö. liggende kista, 9 fot lång invändigt, 3 fot bred vid den västra gaveln, där en häll stod, och 2 fot bred vid den östra gaveln, där ingen häll fanns, endast en mängd på hvarandra lagda kullerstenar, som bildade ett slags vägg. Kistan lär hafva varit täckt af hällar och af ett däröfver uppkastadt röse. Väggstenarna, alla af kalk-

¹ Flera hällkistor med dylikt hål i ena gaveln hafva anträffats i mellersta Sverige, liksom i västra Europa. MONTELIUS, *Orientalen och Europa*, i *Antiquarisk tidskrift för Sverige*, 13, sid. 187 följ.

² Grafven är förut beskrifven i *Sv. Fornm.-förs tidskr.*, bd 6, sid. 47—48.

sten, sticka upp några tum öfver den omgifvande marken, nu åker. Grafven, hvars botten är nedgräfd omkr. 2 fot under den ursprungliga jordytan, innehöll obrända ben af minst 17 fullvuxna personer och några barn, samt en stenyxa med skafthål, en spjutspets, en halfmånformig såg och två skärfvor af flinta samt två benprylar (Statens Historiska Museum, n:r 7038 C).¹

Flera andra *hällkistor* från samma tid äro dessutom kända i Östergötland: en vid Utterstad i Appuna socken, Göstrings härad (sid. 291), en vid Hagebyhöga kyrka i Aska härad (Statens Hist. Museum, n:r 6021), en vid Skeninge, två vid Kärrsjö i Ledbergs socken, Valkebo härad, samt en i Torpa socken, Ydre härad.²

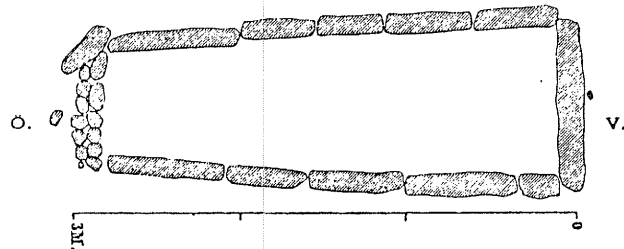

Fig. 172. Hällkista vid Västerlösa i Rogslösa sn.

Dessutom har man år 1864 på *Svanshals Svanegårds* ägor i Svanshals socken, nära Skeninge, funnit en *stenåldersgraf* af annat slag. »Under plöjning på en gammal åker fann man här flere människoskelett liggande i tre rader på kalkstenshällar, som lågo på föga djup, likaledes i tre rader af 20—24 fots längd och 8 fots bredd, med mellanrummen väl fyllda af mindre stenar. Grafvens riktning var Ö.—V.» Under skeletten hittades en vacker stenyxa med skafthål, 3 andra stenyxor, samt 9 dolkar och spjutspetsar af flinta. De flesta af de i grafven funna sakerna förvaras uti samlingarna i Linköping.³

¹ *So. Fornm.-förs tidskr.*, bd 6, sid. 46.

² Samma tidskrift, bd 4, sid. 156, och bd 6, sid. 48.

³ MONTELIUS, *Sveriges forntid* (text), sid. 147. — I *Östergötlands Fornminnesföreningens tidskrift*, I, sid. 59, omtalas, att man inom Gerstads socken, Göstrings härad, »uti sandgröpar hittat obrända ben och kranier jämte flintredskap». Närmare härom är mig icke bekant.

Den omständigheten, att alla nu kända grafvar från stenåldern äro belägna i den *västra* hälften af Östergötland, väster om Stångån, kan ej anföras som bevis för, att landskapets östra hälft då var obebodd. Väl var ej gränsen mellan land och haf densamma som i våra dagar, — de lägst liggande delarna af Östergötland hade vid stenålderns slut ännu ej höjt sig öfver hafsytan, — men den ojämförligt största delen af landskapets östra hälft låg redan för 4,000 år sedan högre än Östersjöns yta och var beboelig. Också har man där funnit många minnen från stenåldern, om än ej så många som i västra Östergötland.¹

Dessa minnen äro så talrika, att någon förteckning på dem ej här kan ifrågakomma. Jag kan endast meddela följande om deras ålder.

Många bland dem, såsom de vanliga stenyxorna med skafthål, förskrifva sig från början af det 2:a och slutet af det 3:e årtusendet före Kr.

De »båtformiga stenyxor» med skafthål, af hvilka en ovanligt vacker ses fig. 173, äro samtida med de i Västergötland och Skåne allmänt förekommande gånggrifterna och förskrifva sig från den senare hälften af det 3:e förkristna årtusendet, tiden mellan 2,500 och 2,000 f. Kr. Många sådana båtformiga hammare äro funna i Östergötland.

Än äldre, från början af det 3:e årtusendet, äro sådana nästan jämbreda flintyxor med plana smalsidor som fig. 174. Äfven af denna typ äro många funna i Östergötland.

Äfven från den yngre stenålderns första period, som faller mer än 3,000 år före Kr., äro många fynd gjorda i Östergötland. För denna tid karakteristiska äro sådana uppåt afsmalnande flintyxor med mer eller mindre spetsöval genomskärning, således utan plana smalsidor, som fig. 175.

Att så många vapen och verktyg af flinta anträffats i Östergötland, som fallet är, förtjänar uppmärksamhet, emedan de alla måste vara dötforda från det på den tiden aflägsset liggande Skåne. Ätminstone har den flinta, af hvilken de äro förfärdigade, kommit från sistnämnda trakter. Sådan flinta finnes nämligen ej på närmare håll än i Skåne.

¹ Den öfversikt öfver dessa minnen, som doktor Salin vid mötet i Vadstena gaf i sitt föredrag om »Östergötlands första bebyggande» (*So. Fornm.-förs tidskr.*, bd 11, sid. 290), har tyvärr ännu ej kunnat offentliggöras, emedan han af nya, viktiga värf hindrats att utarbete sitt föredrag.

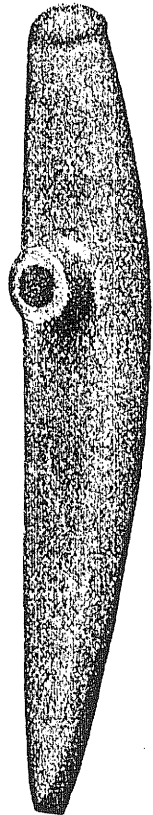

Fig. 173. Stenhammare. Täkern. $\frac{1}{3}$.

Fig. 174. Flintyxa. Stora Åby sn. $\frac{1}{3}$.

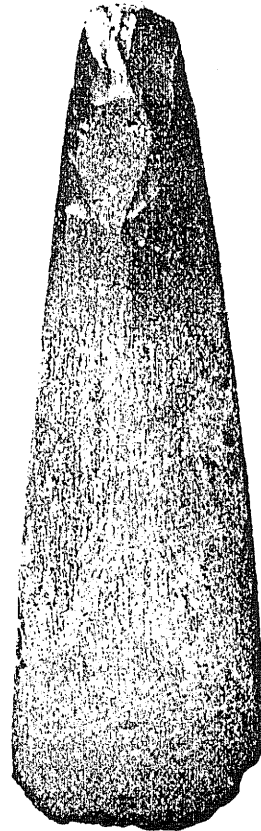

Fig. 175. Flintyxa. Täkern. $\frac{1}{2}$.

De flesta af andra stenslag tillverkade vapen och verktyg, som upptagits ur Östergötlands jord, äro däremot otvifvelaktigt arbetade inom landskapet. I vissa fall kan detta utan svårighet bevisas.

Så har man vid *Hults* bruk i Kvillinge socken, på Kolmordens södra sluttning, ej långt från Norrköping, påträffat en stor mängd dels ofullbordade, dels färdiga yxor af grönsten, nästan alla utan skafthål; på samma plats lågo äfven några slipstenar (Statens Historiska Museum, n:r 9396). I närheten ses det stenbrott, där materialet erhöållits.

Bland de i Östergötland funna fornsakerna från stenåldern förtjäna den fig. 177 afbildade stenyxan med skafthål och den med hullingar försedda spjut- eller harpuuspetsen af ben (fig. 176) här anföras.

Alla nu omtalade grafvar och fornsaker äro minnen af våra förfäder, af den götiska befolkning, som redan under den yngre stenåldern bodde här.

Dessutom har man emellertid funnit några få stensaker af annat slag, som måste tillskrifvas ett annat, troligen med lapparne besläktadt folk.¹ Man har nämligen i Östergötland anträffat några spjutspetsar af skiffer, hvilka både i material och form afvika från

de i södra Sverige vanliga spjutspetsarna af flinta, men hvilka äro alldeles lika dem, som i stort antal förekomma i det nordligaste Sverige.

Sju sådana skifferspjutspetsar känner jag från Östergötland: en funnen i Kvarsebo socken, på Kolmordens södra sluttning mot Bräviiken;² en i Jonsbergs socken, Östkind's härad

¹ MONTELIUS, *Minnen från lapparnes stenålder i Sverige*, i *Månadsbladet*, 1874, sid. 97 följ.

² S. NILSSON, *Skandinaviska Nordens ur-inwånare* (Lund, 1838—43), sid. 19, pl. V fig. 61.

Fig. 176. Benspets. Östergötland. $\frac{1}{2}$.

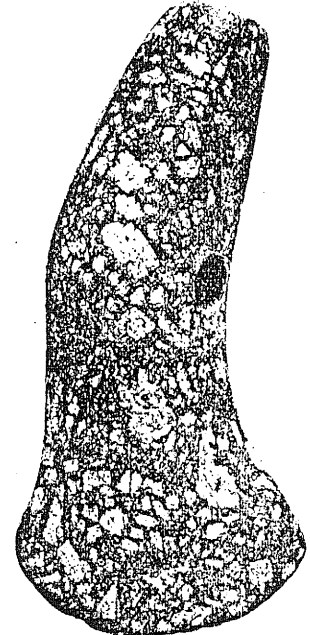

Fig. 177. Stenyxa med skafthål. Börrum sn. $\frac{1}{2}$.

(fig. 178) ; två vid olika tillfällen i Gryts socken, Hammarkinds härad; en i Lönsås socken, Bobergs härad; en i Krigsbergs socken, norr om Boren; samt en i Östergötland, utan närmare uppgift om fyndplatsen.

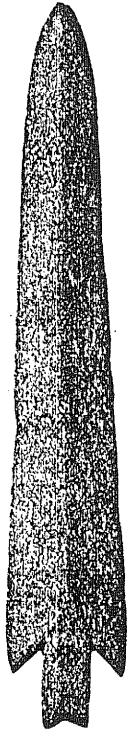

Fig. 178. Spjutspets af skiffer. Jonsbergs sm. $\frac{1}{3}$.

Det förtjänar uppmärksammas, att af de 6 skifferspjuter, hvilkas fyndorter äro närmare kända, en är från Bråvikens norra kust, tre från Östersjöns kust (Jonsbergs och Gryts socknar) och en från trakten norr om Boren, under det att alla nu kända grafvar och den stora massan af andra fynd från stenåldern anträffats söder om Boren och väster om Stångån.

Förlidet år gjordes en märklig upptäckt, som ådagalägger, att Östergötland varit bebodt redan före den yngre stenålderns början. Vid plöjning på en till Åby Fyrbondegård i Ödeshögs socken, Lysings härad, hörande åker äro en mängd flintredskap funna, af hvilka ett par hafva en för den äldre stenåldern karakteristisk form (fig. 179). Platsen, som uppodlades för omkring 50 år sedan, har fordom varit sjö (Statens Historiska Museum, nr 12229).

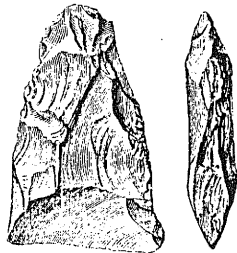

Fig. 179. Flintverktyg från den äldre stenåldern. Åby i Ödeshögs sm. $\frac{1}{3}$.

Då detta fynd förskrifver sig från en tid, som ligger mera — måhända mycket mera — än 4,000 år före vår tideräknings början, bevisar det, att kusttrakten öster om Vättern redan så tidigt varit bebodd. Troligen hade äfven andra delar af landskapet lika tidigt blifvit tagna i besittning af människan.

Antydningar saknas icke, att människans första uppträdande i landet mellan Vättern och Östersjön tillhör en ännu mycket tidigare period, den tid — geologerna kalla den Ancylostiden — då

Östersjön var en med sött vatten fylld insjö.¹ Andra i södra Skandinavien gjorda fynd synas tala för dessa antydningars riktighet.

Skulle detta bekräfta sig, då hafva *mer* än tiotusen år förflutit, sedan människofot första gången trampade Östergötlands jord.

Under tryckningen af denna afhandling ha ytterligare tvenne grafvält från Östergötlands äldre järnålder upptäckts af amanuensen Arne. Det ena ligger på *Halleby* ägor i Skärkinds socken, omkring 1 km. norr om gården strax till vänster om järnvägen, och sträcker sig in på Ekebergs ägor i Gistads socken. På en tallbevuxen grusås ha vid grustäkt anträffats åtskilliga lerurnor med brända ben samt brandgropar under flat mark. Flera urnor innehöllo bikärl. Här och där syntes små resta stenar och låga öfvervuxna stenrösen af några meters genomskärning. Grafvältet förskrifver sig sannolikt från det 1:a århundradet före Kr. fød.

Vid förra grenadjärtorpet för *Svembs* Skräddaregård i Ödeshögs sm bredvid Erikstorp har ett annat grafvält upptäckts, som sannolikt är af stor utsträckning. Vid grundgräfning för nytt bostadshus ha på 1—1,2 meters djup anträffats 5 skelett liggande med hufvudena mot norr eller nordost. Vid det c:a $\frac{1}{2}$ km. längre mot nordost liggande missionshuset ha vid grustäkt åtskilliga skelett blottats och förstörts. Ofvan jord finnes intet, som antyder skelettens förekomst. Grafvarna härröra tydligen från de första århundradena efter Kr. fød.

¹ H. MUNTHE, Om fyndet af ett benredskap i *Ancylostera* nära Norsholm i Östergötland, i *Öfversigt af Kungl. Vetenskaps-Akademiens förhandlingar*, 1895, sid. 151 följ. — jfr R. SERNANDER, i *Geologiska Föreningens förhandling.*, n:o 232.